

**БАЯН-ӨЛГИЙ АЙМГИЙН
СТАТИСТИКИЙН ХЭЛТЭС**

**БАЯН-ӨЛГИЙ АЙМГИЙН
ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН САЛБАР
/2016 ОН/**

Өлгий 2017 он

Танилцуулгыг хянан, тохиосон:

Х.Бахыт

Танилцуулгыг нэгтгэн боловсруулсан:

Х.Аленхан

Санал хүсэлт байвал доорх
хаягаар холбоо барина уу.

Баян-Өлгий аймгийн Статистикийн хэлтэс
Засаг даргын тамгын газрын байр

Е-mail: stat-bel@mongol.net

Утас: 2-24-32 , 2-23-22

Интернет хаяг: //www.nso.mn/bayan-ulgii/

Баян-Өлгий аймгийн Статистикийн хэлтэс
Өлгий хот, 2017 оны 3-р сар

АГУУЛГА

I. Оршил	3
I.1 Нэр томъёоны товч тайлбар, тодорхойлолт	4
I.2 Эдийн засагт ХАА-н салбарын эзлэх байр суурь	7
II. Мал аж ахуй	
II.2.1 Малтай өрх, малчин өрх, малчдын тоо	8
II.2.2 Малчдын соёл, ахуйн үзүүлэлт	12
II.2.3 Малын тоо	14
II.2.4 Малын сүргийн бүтэц	16
II.2.5 Малын хэрэглээний зарлага	23
II.2.6 Төл бойжилт	25
II.2.7 Том малын зүй бус хорогдол	28
II.2.8 Иргэдийн хувийн малын бүлэглэлт	31
II.2.9 Шинээр гаргасан, засварласан худгийн тайлан	32
II.2.10 Малжуулалтын талаар авсан арга хэмжээ	34
II.2.11 Малын бэлчээр, тэжээлийн хүрэлцээ, хангамж	34
II.2.12 Тэжээвэр амьтад	36
III. Газар тариалан	
III.1 Тариалсан талбай	38
III.2 Хураасан ургац	38
III.3 ХАА-н эдэлбэр газар	40
IV. Дүгнэлт	41

ОРШИЛ

ХАА-н салбар нь манай улс орны эдийн засгийн баталгаа болж байдаг. Хөдөө аж ахуйн салбарын үйл ажиллагаа нь бусад хүчин зүйлээс илүүтэйгээр байгаль, цаг агаараас хамааралтай бөгөөд үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүн нь үндсэндээ хүн амын хүнсний хэрэглээ, боловсруулах үйлдвэрлэлийн болон үйлчилгээний салбарын түүхий эдийн хэрэглээг хангахад чиглэгддэг.

Дэлхийн олон улс орнуудын нэгэн адил манай улсын эдийн засгийн хөгжилд хөдөө аж ахуйн салбар нь ихээхэн чухал байр эзэлдэг салбарын нэг юм.

Энэ удаагийн танилцуулгад мал аж ахуйн, газар тариалангийн салбарын 2016 оны төлөв байдлыг нэгтгэн тусгалаа.

“Монгол Улсын Үндсэн хууль”-нд “Мал сүрэг”-ийг үндэсний баялаг мөн гэж хуульчлан зааж, мал тооллогыг улсын хэмжээнд жил бүр зохион байгуулж, үр дүнг нь макро түвшинд хийгддэг тооцоо, судалгаанд ашиглаж, салбарын талаар удирдлагын шийдвэр гаргах мэдээллийн гол эх үүсвэр болгон ашиглаж байна.

“Статистикийн тухай” Монгол Улсын хуулийн 7 дугаар зүйлийн 1 дэх заалт, Монгол Улсын Засгийн газрын 2003 оны 224 дүгээр тогтоолын дагуу Үндэсний Статистикийн хороо мал, тэжээвэр амьтад, хашаа, худгийн тооллогыг 2016 оны 12 сарын 7-ноос 17-ны өдрүүдэд улсын хэмжээнд зохион байгуулж, явууллаа.

Энэхүү танилцуулгад малын 2016 оны тооллогын дүнг нэгтгэн дүгнэснээс гадна шинээр гаргасан худаг, уст цэг, малжуулалтын талаархи мэдээллийг тусган орууллаа.

Түүнчлэн уг танилцуулгад газар тариалангийн салбарын үндсэн үзүүлэлтүүд болох тариалсан талбай, хураасан ургац, га-гийн ургацын талаарх мэдээллийг жилийн дүнгээр нэгтгэн тусгасан болно.

Салбарын бүтцээр анхдагч салбар буюу хөдөө аж ахуйн салбар, үүн дотроо мал аж ахуйн салбар 1999 он хүртэл ДНБ-ий 30-40 орчим хувийг үйлдвэрлэж, 2000 оноос хойш хөдөө аж ахуйн салбарт учирсан байгалийн гамшиг, үйлдвэрлэл, үйлчилгээний салбарын өсөлтөөс шалтгаалж, хөдөө аж ахуйн салбарын ДНБ-д эзлэх хувийн жин буурч, үйлдвэрлэл, үйлчилгээний салбарын хувийн жин өссөөр байна.

Хөдөө аж ахуйн салбар, үүний дотор мал аж ахуйн салбарын үйлдвэрлэл нь боловсруулах аж үйлдвэрийн салбарын хүнсний бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл, нэхмэл эдлэл үйлдвэрлэлийн салбарын түүхий эдийг нийлүүлж, боловсруулах салбар болон үйлчилгээний салбарын үйлдвэрлэлийн өсөлтийг хангах, газар тариалангийн салбар нь хүн амыг аюулгүй баталгаат хүнсээр хангах үндсэн нөхцөл нь болсоор байна.

Манай аймгийн хөдөө аж ахуйн салбарын өнөөгийн байдалд дүгнэлт хийж, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг боловсруулах, төлөвлөхөд энэхүү танилцуулга, судалгааны материал суурь мэдээлэл нь болно гэдэгт итгэж байна.

НЭР ТОМЬЁОНЫ ТОВЧ ТАЙЛБАР, ТОДОРХОЙЛОЛТ

Малтай өрх. Малыг ахуй амьдралдаа туслах чанарын үүрэгтэй өсгөн үржүүлдэг өрх

Малчин өрх. Жилийн 4 улирлын туршид малаа маллаж, малын ашиг шим нь тэдний амьжиргааны эх үүсвэр нь болж байгаа өрх

Малчид. Жилийн 4 улирлын туршид мал аж ахуй эрхэлж, малын ашиг шим нь тэдний амьжиргааны эх үүсвэр болж байгаа 16 ба түүнээс дээш насны хүмүүсийг хэлнэ.

Бодод шилжүүлэх коэффициент:

1 адуу, үхэр –	1 бод
1 тэмээ	- 1.5 бод
6 хонь	- 1 бод
8 ямаа	- 1 бод

Бодод шилжүүлэх коэффициентийг таван төрлийн малыг нэг төрлийн малд шилжүүлэн малын өсөлт, бууралтыг гаргах, үр ашгийг тооцоход ашиглана.

Бог малд буюу хонин толгойд шилжүүлэх коэффициент:

1 тэмээ -	5 хонь
1 адуу -	7 хонь
1 үхэр -	6 хонь
1 хонь -	1 хонь
1 ямаа -	0.9 хонь

Богд шилжүүлэх коэффициентийг малын тэжээлийн хүрэлцээ, хангамж, бэлчээрийн даацыг тодорхойлон гаргахад ашиглана.

Нас гүйцсэн мал. Малын төрөл бүр дээр дараах насны малыг хамруулна.

Тэмээ –	4 настай, 5 ба түүнээс дээш настай
Адуу –	3 настай, 4 ба түүнээс дээш настай
Үхэр –	2 настай, 3 ба түүнээс дээш настай
Бог мал –	тухайн жилийн төл малаас бусад насны мал

Өсвөр насны мал

Тэмээ-Өмнөх оны төл,	2, 3 настай
Адуу-	Өмнөх оны төл, 2 настай
Үхэр-	Өмнөх оны төл

Төл мал. Тухайн жилийн төлийг хэлнэ.

Бэлэн хээлтэгч. Малын төрөл бүр дээр нас гүйцсэн эм малыг хамруулна.

Малын тоо, толгойн өсөлт. Оны эцсийн малаас оны эхний малыг хасч, малын тооны өөрчлөлтийг тоогоор илэрхийлнэ. Оны эцсийн малын тоог оны эхний малын тоонд харьцуулан 100-гаар үржүүлж, өсөлт, бууралтыг хувиар илэрхийлнэ.

Малын өсөлтийн **орлого тал** нь төл бойжилт, **зарлага тал нь** хэрэглээний зарлага, том малын зүй бус хорогдол байна.

Төллөлтийн хувь. Төллөсөн хээлтэгчийн тоог оны эхний хээлтэгчийн тоонд харьцуулан, 100 –гаар үржүүлэн тооцно.

Бойжилтын хувь. Бойжсон төлийн тоог нийт гарсан төлийн тоонд харьцуулан 100–гаар үржүүлэн тооцно.

100 эхээс бойжуулсан төл. Бойжуулсан төлийн тоог оны эхний хээлтэгч малын тоонд харьцуулан 100-гаар үржүүлэн тооцно.

Хээлтэгч, хээлтүүлэгчийн тохироо. Хээлтэгч малын тоог хээлтүүлэгч малын тоонд харьцуулж, тооцно.

1 хээлтүүлэгчид ногдох хээлтэгчийн тооны норм нь:

Буур - 20-25, Азарга - 12-15, Бух - 35-45,
Хуц, ухна - 25-30

Том малын зүй бус хорогдолд өвчний (халдвартай, халдваргүй) хорогдол, гэнэтийн аюулын (цас зуд, үер ус, гал түймэр, аянга цахилгаан зэрэг) хорогдол, бусад шалтгааны (малын хариулга, арчилгаа маллагаатай холбогдон гарсан) хорогдлыг хамруулна.

Том малын зүй бус хорогдлын оны эхний малд эзлэх хувь. Зүй бусаар хорогдсон том малын тоог оны эхний малын тоонд харьцуулан 100-гаар үржүүлэн тооцно.

Малын хэрэглээний зарлага.

Оны эхний малын тоон дээр бойжуулсан төлийг нэмж, том малын зүй бус хорогдол, оны эцсийн малын тоог хасч, тооцно.

Малын хашааны хангамж. Хашааны хангамжийг гаргахдаа хашааны багтаамжийг малын тоонд харьцуулж тооцно. Бод малын хашааны хангамжийг гаргахдаа бодын хашааны багтаамжийг үхрийн тоонд, харин бог малынхыг богийн хашааны багтаамжийг бог малын /хонь, ямааны/ тоонд харьцуулж тооцно.

Тэжээл хангамж. Тэжээлийн хангамжийг гаргахдаа тэжээлийн нэгжид шилжүүлсэн тэжээлийн хэмжээг хонин толгойд шилжүүлсэн малын тоонд харьцуулан тооцно. Малын тэжээлийн хангамж, бэлчээрийн даацыг гаргахдаа малыг хонин толгойд шилжүүлснээр тооцно.

Тэжээлийн нэгжид шилжүүлэх коэффициент. Бэлтгэсэн тэжээл нь илчлэг, чанарын байдлаараа харилцан адилгүй байдаг учраас нэг тэжээлийн нэгжид шилжүүлж тэжээлийн хангамжийг гаргана. Үүний тулд:

Хадлан өвс -0.45, Таримал тэжээл -0.35, Даршны ургамал-0.25,

Гар тэжээл, хужир шүү -1.00, Төмс ногооны хаягдал -0.22,

Үр тарианы хаягдал -0.90, Лай -0.40, Сүрэл -0.25

гэсэн итгэлцүүрүүдийг ашиглан тэжээлийн нэгжид шилжүүлнэ

Малын тэжээлийн ангилал. Малын тэжээлийг ургамлын гаралтай, амьтны гаралтай, эрдэс тэжээлийн гаралтай гэж ангилна.

- Ургамлын гаралтай тэжээлд өвс, сүрэл, үр тариа, буурцгийн төрлийн ургамал багтах бөгөөд бүдүүн, хүчит, шүүст тэжээл гэж ангилна.
 1. Бүдүүн тэжээл- өвс, сүрэл, нэг наст ба олон наст өвс орно.
 2. Хүчит тэжээл- үр тариа, үр тарианы хаягдал, вандуй, буурцаг орно.
 3. Шүүст тэжээл - Бүх төрлийн дарш, төмс ногооны хаягдал орно.
- Амьтны гаралтай тэжээлд яс, цусны гурил зэрэг орно.
- Эрдэс тэжээлд давс, хужир шүү орно.

Тариалсан талбай. Тухайн жилд үр суулгасан газрын нийт талбайн хэмжээг хэлнэ.

Хураасан талбай. Тухайн жилд ургацыг хурааж авсан газрын нийт талбайн хэмжээг хэлнэ.

Га-гийн ургац. Талбайн нэг нэгжээс /1 га-гаас/ авах газар тариалангийн бүтээгдэхүүний /ургацын/ хэмжээ бөгөөд га-гийн ургацыг тодорхойлохдоо тухайн төрлийн ургамлын хурааж авсан бүх ургацыг тариалсан талбайн хэмжээнд нь харьцуулж тодорхойлно.

Нийт ургац. Тухайн жилд газар тариалангийн үйлдвэрлэл эрхэлж үйлдвэрлэсэн нийт бүтээгдэхүүний хэмжээ, өөрөөр хэлбэл, тариалсан бүх талбайгаас хураан авсан үр тариа, төмс, хүнсний ногоо, жимс жимсгэнэ, малын тэжээл, техник, тосны ургамал зэрэг ургамал тус бүрийн төрлөөр нэмж гаргасан нийт ургацын хэмжээ болно.

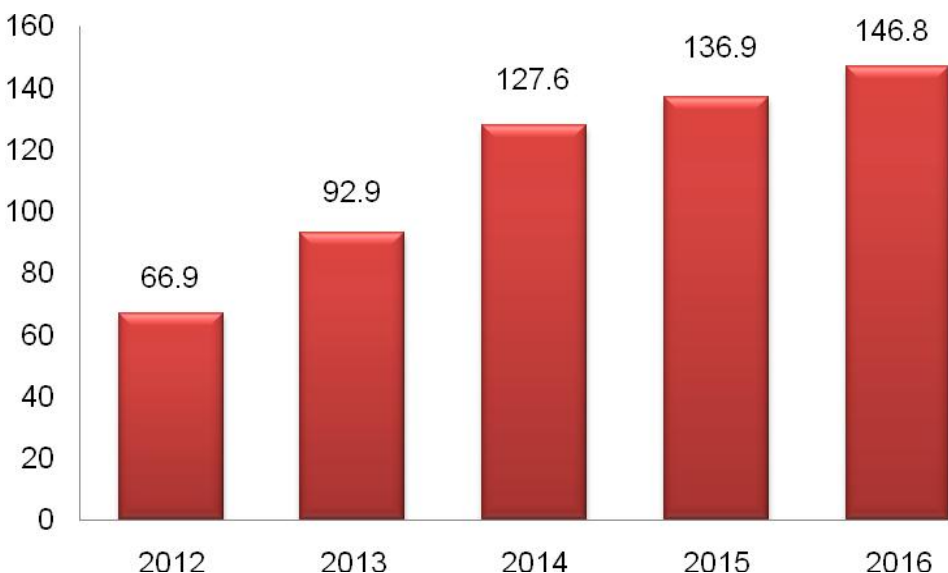
ЭДИЙН ЗАСАГТ ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН САЛБАРЫН ЭЗЛЭХ БАЙР СУУРЬ

2016 оны эцэст тоолуулсан малын тоо 6.8 хувиар өсөж хөдөө аж ахуйн салбарын нэмэгдэл өртөг урьдчилсан тооцоогоор 6.8 хувь буюу 146.8 тэрбум төгрөг болж өслөө. Өнгөрсөн жилийн цаг агаарын байдлаас шалтгаалж малын тоо өсөж, мал аж ахуйн голлох үйлдвэрлэл болох бойжуулсан төлийн өссөн нь хөдөө аж ахуйн салбарын нэмэгдэл өртгийн энэхүү өсөлтөнд голлон нөлөөлсөн байна.

АЙМГИЙН ДНБ БОЛОН ХАА-Н САЛБАРЫН НЭМЭГДЭЛ ӨРТӨГ, ЭЗЛЭХ ХУВЬ

	2012	2013	2014	2015	2016	/тэрбум.төг/	
						2016/2015	
						%	Зөрүү
Бүгд	179.6	225.5	283.0	340.5	388.0	114.0	47.5
ХАА-н салбар	66.9	92.9	127.6	136.9	146.8	107.2	9.9
ДНБ-д эзлэх хувь	37.2	41.2	45.1	40.2	37.8	94.0	-2.4

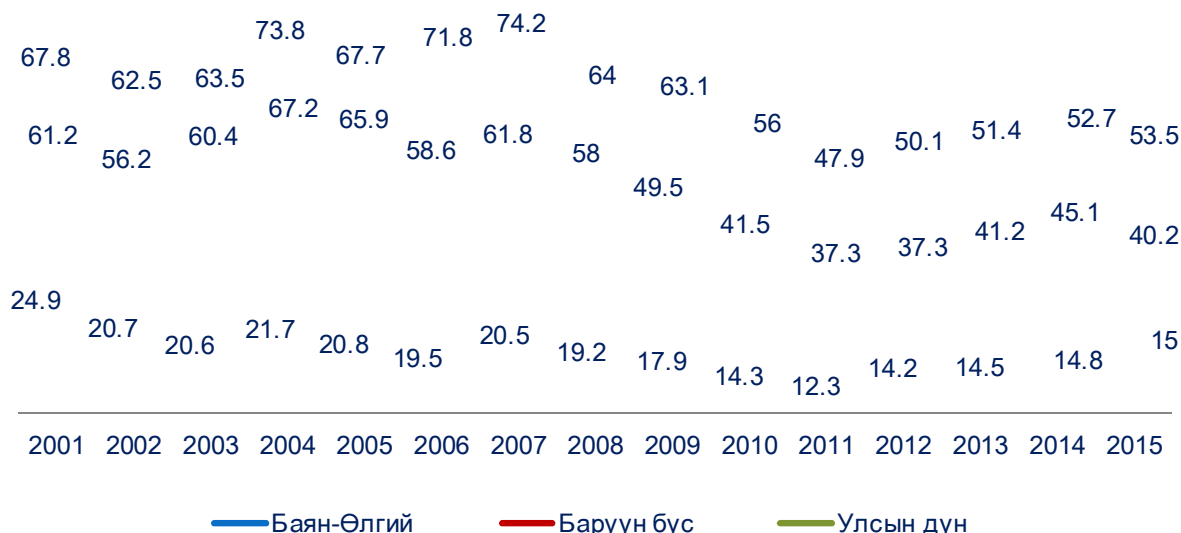
ХАА-Н САЛБАРЫН НЭМЭГДЭЛ ӨРТӨГ /тэрбум.төг/

Салбарын бүтцээс үзвэл анхдагч салбар буюу хөдөө аж ахуйн салбар, үүн дотроо мал аж ахуйн салбар аймгийн ДНБ-ий 60-70 орчим хувийг үйлдвэрлэж, 2006 оноос хойш хөдөө аж ахуйн салбарт учирсан байгалийн гамшиг, жижиг дунд үйлдвэр, үйлчилгээний салбарын өсөлтөөс шалтгаалж, хөдөө аж ахуйн салбарын ДНБ-нд эзлэх хувийн жин буурч, үүний оронд үйлдвэрлэл, үйлчилгээний салбарын хувийн жин өсөж байна.

Улсын хэмжээнд ХАА-н салбарын ДНБ-д эзлэх хувь буурах хандлагатай байна. ХАА-н салбар нь 2001 онд ДНБ-ний 24.9 хувийг эзэлж байсан бол 2015 онд 15 хувийг эзэлж байна. Баруун бүсийн дүнд эзлэх хувь 2001-2007 онд өсөж 74.2-т хүрч 2016 онд 53.5 хувь болон бууржээ. Баян-Өлгий аймгийн хувьд хандлага нь баруун бүсийнхтэй ойролцоо байгаа бөгөөд 2004 онд 67.2 хувьд хүрч, 2016 онд 43.1 хувь болж буурлаа.

ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН САЛБАРЫН ДНБ-Д ЭЗЛЭХ ХУВЬ

2016 оны мал тооллогын дүн

Малтай өрх малчдын тоо, тэдний соёл ахуйн үзүүлэлтүүд

МАЛТАЙ ӨРХ, МАЛЧИН ӨРХ, МАЛЧДЫН ТОО, НАСНЫ БҮЛГЭЭР

Сумын нэр	Малтай өрхийн тоо	Малчин өрхийн тоо	15-с дээш насны малчдын тоо	Үүнээс:			Нийт малчдаас эмэгтэй
				15-34 настай	35-59 настай	60 -с дээш	
Алтай	1 018	697	1 298	494	671	133	604
Алтанцөгц	679	347	684	225	405	54	333
Баяннуур	1 018	527	996	335	581	80	429
Бугат	753	427	828	297	462	69	391
Булган	1 169	727	1 471	546	835	90	665
Буянт	660	467	891	259	543	89	424
Дэлүүн	1 421	978	2 043	845	1 097	101	950
Ногооннуур	1 517	796	1 600	689	799	112	812
Сагсай	1 124	615	1 262	414	704	144	608
Толбо	884	607	1 228	408	721	99	588
Улаанхус	1 613	1 259	2 828	1 065	1 485	278	1 321
Цэнгэл	1 788	1 439	3 276	1 348	1 579	349	1 584
Өлгий	1 548	2	6	2	2	2	3
Дүн	15192	8888	18411	6927	9884	1600	8712

Аймгийн хэмжээгээр 2016 онд мал тооллогын дүнгээр мал бүхий 15192 өрх тоологдсон байна. Үүний 58,6 хувь буюу 8888 өрх нь жилийн 4 улирлын туршид малаа маллаж, малын ашиг шим нь тэдний амьжиргааны эх үүсвэр болж байгаа малчин өрх, 41,5 хувь буюу 6304 өрх нь малыг амьдрал ахуйдаа туслах

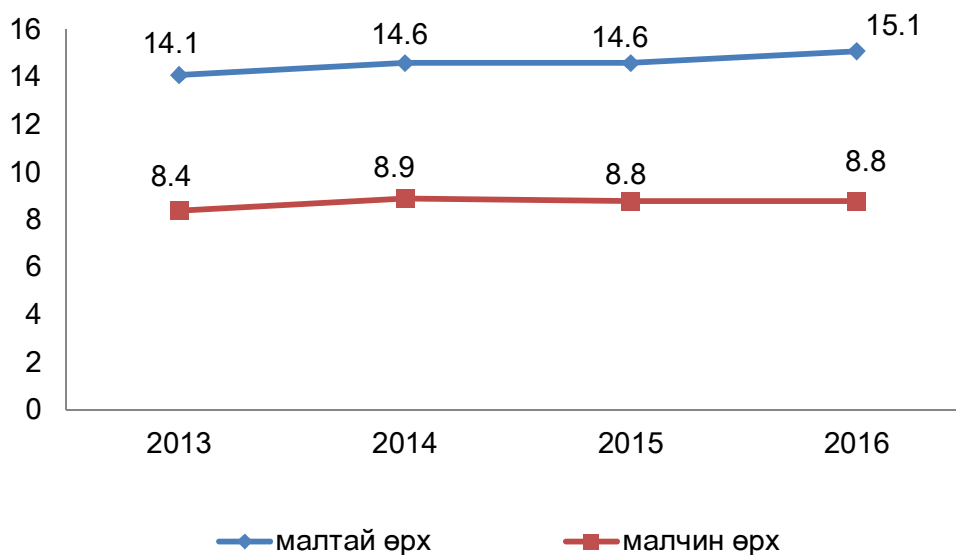
чанартайгаар өсгөн үржүүлж буй өрх байна.

2016 онд дүнгээр 18411 малчид мал аж ахуйн үйлдвэрлэлд ажиллаж байгаа бөгөөд малчдыг насны бүлгээр авч үзвэл 37,7 хувь нь 15-34 настай, 53,7 хувь нь 35-59 насны, 8.7 хувь нь тэтгэврийн насны хүмүүс байна. Сүүлийн жилүүдэд малчдын дотор 15-34 насны залуу малчдын эзлэх хувийн жин өсөж, 35-аас дээш насных болон тэтгэврийн насны малчдын эзлэх хувийн жин буурж, 2016 онд 35-55 насны малчдын тоо 2,5 хувь буюу 451 хүнээр, 55-с дээш насны буюу тэтгэврийн насны малчдын тоо 0,2 хувь буюу 31 хүнээр нэмэгджээ.

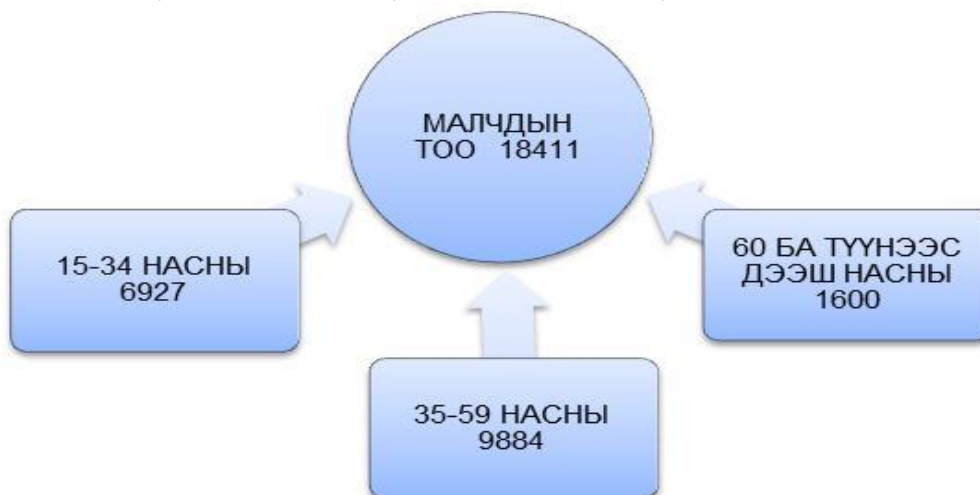
2016 онд малчин өрхийн тоо 2015 онтой харьцуулахад 0,2 хувь буюу 16 өрхөөр нэмэгджээ .

Малчин өрхийн тоо Алтанцөгц ,Буянт, Бугат, сумдад буурч, малтай өрхийн тоо Алтанцөгц, Буянт, Бугат, сумуудад мөн буурсан байна. Малтай өрхийн тоо сүүлийн 4 жилийн үзүүлэлтээс харахад өмнөх жилүүдэд бол 2015-2016 онд бага зэрэг өсөж, байгаа нь харагдана.

МАЛТАЙ ӨРХ, МАЛЧИН ӨРХ /мян.өрх/

МАЛТАЙ ӨРХ, МАЛЧИН ӨРХ, МАЛЧДЫН ТОО, НАСНЫ БҮЛГЭЭР

Сумын нэр	Малтай өрхийн тоо	Малчин өрхийн тоо	15-с дээш насны малчдын тоо	Үүнээс:			Нийт малчдаас эмэгтэй
				15-34 настай	35-59 настай	60 -с дээш	
Алтай	1 018	697	1 298	494	671	133	604
Алтанцөгц	679	347	684	225	405	54	333
Баяннуур	1 018	527	996	335	581	80	429
Бугат	753	427	828	297	462	69	391
Булган	1 169	727	1 471	546	835	90	665
Буянт	660	467	891	259	543	89	424
Дэлүүн	1 421	978	2 043	845	1 097	101	950
Ногооннуур	1 517	796	1 600	689	799	112	812
Сагсай	1 124	615	1 262	414	704	144	608
Толбо	884	607	1 228	408	721	99	588
Улаанхус	1 613	1 259	2 828	1 065	1 485	278	1 321
Цэнгэл	1 788	1 439	3 276	1 348	1 579	349	1 584
Өлгий	1 548	2	6	2	2	2	3
Дүн	15192	8888	18411	6927	9884	1600	8712

МАЛЧДЫН НИЙГМИЙН АСУУДАЛ, ОЛОН ЖИЛЭЭР

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Малтай өрх	15761	16298	16416	15499	15194	15126	14998	14930
Малчин өрх	11223	11200	11511	10961	11078	11102	9723	10380
Малчдын тоо	24207	23513	24889	23234	23071	23682	22886	21141
Үүнээс: 16-34 насны	14095	13805	14196	13428	13241	13114	12377	10589
35-59 насны	8443	8035	8402	8096	8548	9140	8795	8189
Тэтгэврийн насны	1669	1673	2291	1710	1282	1428	1714	2363

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	/2016/ /2015/
Малтай өрх	13862	13858	13520	14104	14636	14608	15192	104.0
Малчин өрх	9436	9334	8383	8392	8921	8872	8888	100.2
Малчдын тоо	18685	18895	17808	17723	18302	18398	18411	100.1
Үүнээс: 15-34 насны	9528	9037	8644	8120	7693	7396	6927	93.7
35-59 насны	7195	7853	7902	8249	9117	9433	9884	104.8
Тэтгэврийн насны	1962	2005	1262	1354	1492	1569	1600	102.0

**МАЛЧДЫН ТОО, /мянга/
Малчдын соёл, ахуйн үзүүлэлт**

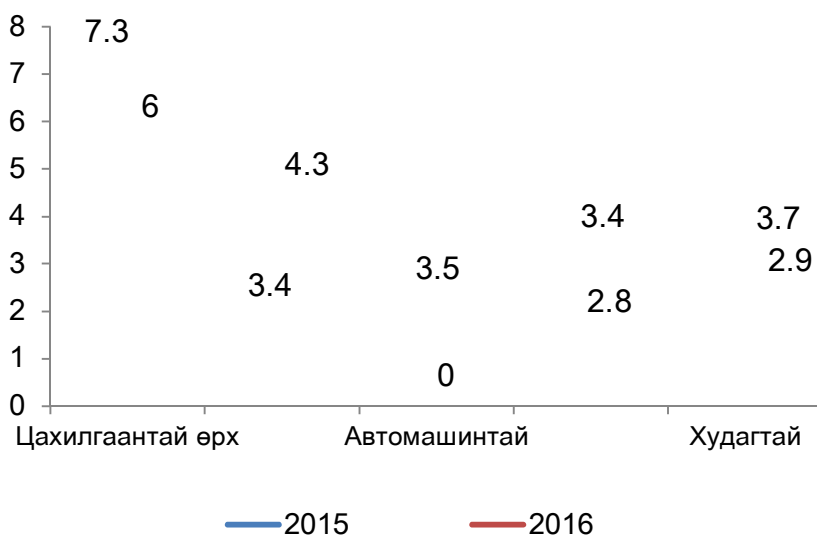
МАЛЧДЫН АХУЙ, СОЁЛЫН ЗАРИМ ҮЗҮҮЛЭЛТ, ӨРХИЙН ТООГООР, ЖИЛЭЭР

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Цахилгаантай өрх	9194	9038	8947	8362	6635	7595	7289	5928
Телевизортой	8935	8409	8407	8300	4745	4453	4355	3401
Автомашинтай	2862	2780	2663	2693	2680	2997	3542	5359
Мотоциклтэй	2437	2697	3585	3594	3187	3245	3475	2775
Худагтай	1902	1198	1215	1215	2116	3029	2974	3691

2016 оны тооллогоор нийт малчин өрхийн 66,7 хувь нь цахилгааны эхүүсгүүртэй, 38,3 хувь нь телевизортой, 91,6 хувь нь авто машинтай, 60,2 хувь нь мотоциклтэй, 41,5 хувь нь худагтай гэсэн дүн гарлаа.

Сүүлийн жилүүдэд малчин өрхийн цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээг нарны зайн эрчим хүчээр хэрэглээг өрхийн тоо өнөрсөн жилээс буурсан байна. 2008 онд 6.2 мянган өрх цахилгааны эх үүсгүүртэй байсан бол 2009 онд 9.2 мянга болж 1.5 дахин буюу 2.9 мянган өрхөөр нэмэгдсэн байна. Харин 2013 онд энэ үзүүлэлт 6.6 мянга болж 27.8 хувиар багассан нь сүүлийн жилүүдэд төврүү шилжих хөдөлгөөн ихэссэнтэй холбоотой малчин өрхийн тоо багасч улмаар 2016 онд цахилгааны эх үүсгүүртэй өрхийн тоо буурч байна. 2016 онд авто машинтай өрхийн тоо 1817 өрхөөр нэмэгдэж, мотоциклтэй өрхийн тоо 700 өрхөөр буурсан, худагтай өрхийн тоо 717 өрхөөр нэмэгдэж, телевизортой өрхийн тоо 954 өрхөөр буурлаа. Нийт цахилгаан үүсгүүртэй өрхийн 65,6 хувь нь нарны, 0.1 хувийг салхины, үлдсэн 66,7 хувийг цахилгааны төвлөрсөн системд холбогдсон өрх эзэлж байна.

МАЛЧДЫН АХУЙ СОЁЛЫН ЗАРИМ ҮЗҮҮЛЭЛТ, ӨРХӨӨР /мян.өрх/

МАЛЧДЫН АХУЙ, СОЁЛЫН ЗАРИМ ҮЗҮҮЛЭЛТ

/өрхийн тоогоор, 2016/

Сумын нэр	Баг хорооны тоо	Цахилгааны эх үүсгэвэртэй өрх	Үүнээс		Радиотой өрх	Оёдлын машинтай өрх	Телевизортэй өрх	Малын хашаатай өрх
			Нарны	Салхины				
Алтай	5	560	553		181	313	283	808
Алтанцөгц	4	182	174		80	77	63	573
Баяннуур	5	320	305		281	205	219	975
Бугат	4	408	408		191	178	81	626
Булган	7	630	627		351	463	434	584
Буянт	4	401	404		255	335	348	401
Дэлүүн	10	816	813	6	643	630	511	757
Ногооннуур	9	422	414	1	146	109	57	1361
Сагсай	6	502	508	1	453	420	309	1006
Толбо	6	200	193		161	139	165	353
Улаанхус	8	635	577	1	590	592	504	1343
Цэнгэл	9	851	857		528	491	427	1563
Өлгий	13	1	1		1	1		1392
Дүн	90	5928	5834	9	3861	3953	3401	11742

Сумын нэр	Худагтай өрх	Авто машинтай		Мотоциклтэй		Гар утастай		Хийсэн эсгий (м)
		өрхийн тоо	Машины тоо	Өрхийн тоо	Мотоцикл-ийн тоо	Өрхийн тоо	Гар утасны тоо	
Алтай	135	506	548	344	347	338	361	1438
Алтанцөгц	159	310	330	197	198	112	160	78
Баяннуур	683	484	524	349	350	373	405	612
Бугат	19	193	202	69	69	163	165	581
Булган	33	478	505	209	211	444	445	358
Буянт	17	341	371	272	273	345	354	119
Дэлүүн	23	667	690	250	250	607	614	825
Ногооннуур	853	435	478	227	228	162	179	157
Сагсай	599	625	677	224	226	412	424	978
Толбо	40	206	219	86	86	166	167	992
Улаанхус	616	653	725	512	514	579	583	1059
Цэнгэл	243	338	360	33	33	477	509	683
Өлгий	271	113	119	3	3	1	1	0
Дүн	3691	5349	5748	2775	2788	4179	4367	7880

МАЛ, ТЭЖЭЭВЭР АМЬТДЫН ТОО, СҮРГИЙН БҮТЭЦ

Малын тоо. 2016 оны жилийн эцсийн мал тооллогын дүнгээр малын тоо 2167,4 мянган толгойд хүрч, өмнөх оныхоос 7.2 хувь буюу 146367 толгойгоор өслөө. Үүнд 216 толгойгоор, адуу 8492 толгой, үхэр 10862 толгой, хонь 87140 толгой, ямаа 39657 толгойгоор тус тус нэмэгдлээ. Өнгөрсөн онтой харьцуулахад 2016 онд бүх сумдад малын тоо 19,4 хувь буюу 8931 толгойгоор өссөн байна.

2016 онд нийт 58,2 мянган сарлаг тоологдсон нь нийт үхэр сүргийн 37,4 хувийг эзэлж байна.

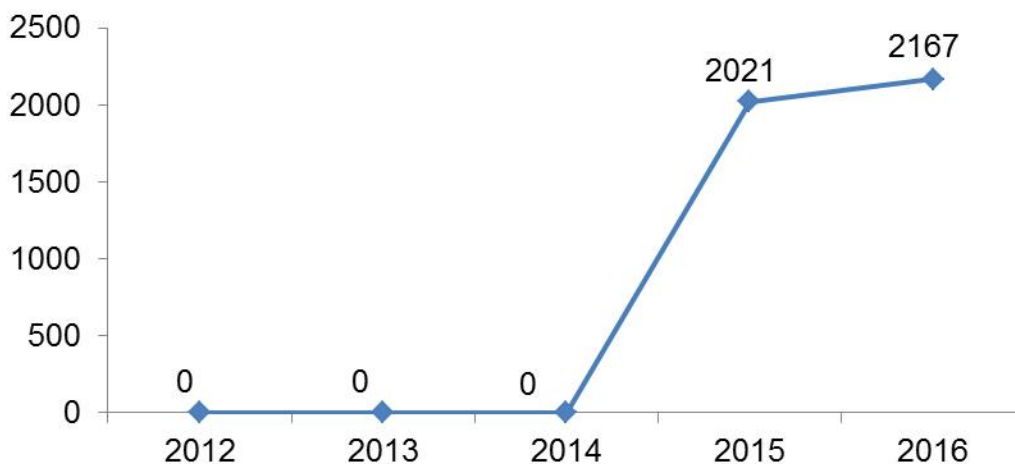
МАЛЫН ТОО, ТӨРЛӨӨР

	2012	2013	2014	2015	2016	/толгойн тоогоор/	
						2016/2015	
						%	зөрүү
Бодоор							
/мян.тол/	326,5	377.2	446,3	487,6	487.6	109.3	41.3
Толгойн тоо	1410503	1604080	1883610	2021046	2167413	107.2	146367
Тэмээ	4192,0	4348,0	4671.0	4717	4933	104.6	216
Адуу	51705	58440	69562	77291	85783	111.0	8492
Үхэр	87198	105079	127443	144761	155623	107.5	10862
Хонь	574376	662827	799861	850620	937760	110.2	87140
Ямаа	693032	773386	882073	943657	983314	104.2	39657

МАЛЫН ТОО, СУМААР

	2012	2013	2014	2015	2016	2016/2015	
						%	зөрүү
Алтай	122834	125427	145454	154484	151 932	98.3	-2552
Алтанцөгц	59338	72052	87619	95219	106 428	111.8	11209
Баяннуур	108243	116784	143819	151434	152 678	100.8	1244
Бугат	61714	75770	86670	94209	110 631	117.4	16422
Булган	81075	90810	105078	120785	135 457	112.1	14672
Буянт	87501	104146	120243	130226	143 641	110.3	13415
Дэлүүн	180361	207784	236491	262116	283 529	108.2	21413
Ногооннуур	124189	146023	173671	183847	206 398	112.3	22551
Сагсай	102663	112657	130645	146003	158 751	108.7	12748
Толбо	119052	134027	159064	167408	177 923	106.3	10515
Улаанхус	144615	158402	186770	196223	207 459	105.7	11236
Цэнгэл	199362	236422	281880	293785	305 120	103.9	11335
Өлгий	19556	23776	26206	25307	27 466	108.5	2159
Дүн	1410503	1604080	1883610	2021046	2167413	107.2	146367

МАЛЫН ТОО

2016 онд улсын хэмжээнд нийт 61542,1 мянган толгой мал тоологдсоны 3.6 хувийг манай аймаг эзэлж байна. Үүнээс, тэмээ 1.2 хувь, адуу 2.3 хувь, үхэр 3.8 хувь, хонь 3.3 хувь, ямаа 3,9 хувийг тус тус эзэлнэ.

МАЛЫН ТОО, УЛСЫН ДҮНД ЭЗЛЭХ ХУВЬ

	Малын тоо /Аймгийн дүнгээр/			Малын тоо /Улсын дүнгээр/			Улсын дүнд эзлэх %		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
	/мян.тол/								
Бодоор	446,3	487,6	528,9	13553,8	14729,3	15904,8	3.2	3.3	3,3
Толгойн тоо	1883,6	2021,0	2167,4	51982,7	55957,6	61542,1	3.6	3.6	3,6
Тэмээ	4,7	4,7	4,9	349,3	367,9	401,3	1.3	1.3	1,2
Адуу	69,6	77,3	85,8	2995,8	3294,6	3634,9	2.2	2.3	2,3
Үхэр	127,4	144,8	155,6	3413,9	3779,5	4080,3	3.6	3.7	3,8
Хонь	799,8	850,6	937,8	23214,8	24933,4	27853,4	3.3	3.4	3,3
Ямаа	882,1	943,6	983,3	22008,9	23582,2	25572,2	4.0	4.0	3,9

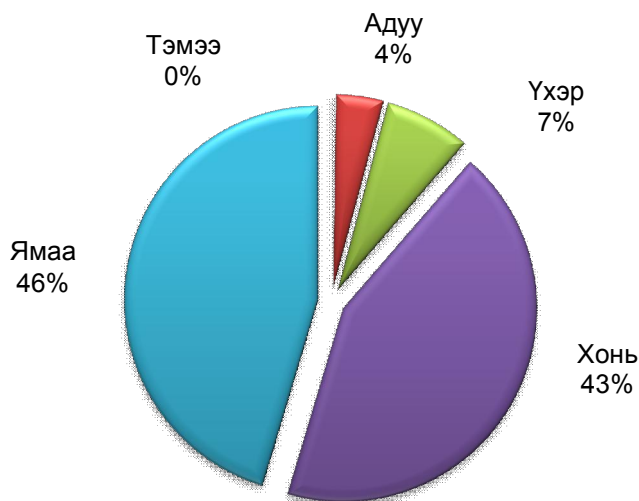
ИРГЭДИЙН ХУВИЙН МАЛЫН ТООНЫ ӨӨРЧЛӨЛТ

	1995	2000	2009	2010	2011	2012	2013
Малтай өрхийн тоо	14456	15402	14930	13862	13858	13858	14104
Бодоор	365950	340924	293285	253951	293760	293760	376132
Толгойн тоо	1255345	1299891	1296751	1122835	1298851	1298851	1600067
Тэмээ	8445	6943	3863	3764	3989	3989	4346
Адуу	78561	67905	50453	43077	48160	48160	57976
Үхэр	118199	95975	70671	66019	80785	80785	105023
Хонь	606131	611910	521362	457245	504472	504472	660576
Ямаа	444009	517158	650402	552730	661445	661445	772146

	2014	2015	2016	2016/1995		2016/2015	
				%	Өсөлт(-, +)	%	Өсөлт(-, +)
Малтай өрхийн тоо	14636	14608	15192	105.1	736	104.0	584
Бодоор	446352	487618	528884	144.5	162934	108.5	41266

Толгойн тоо	1878450	2016300	2167413	172.7	912068	107.5	151113
Тэмээ	4669	4716	4933	58.4	-3512	104.6	217
Адуу	68863	76593	85783	109.2	7222	112.0	9190
Үхэр	127306	144650	155623	131.7	37424	107.6	10973
Хонь	796869	847952	937760	154.7	331629	110.6	89808
Ямаа	880743	942389	983314	221.5	539305	104.3	40925

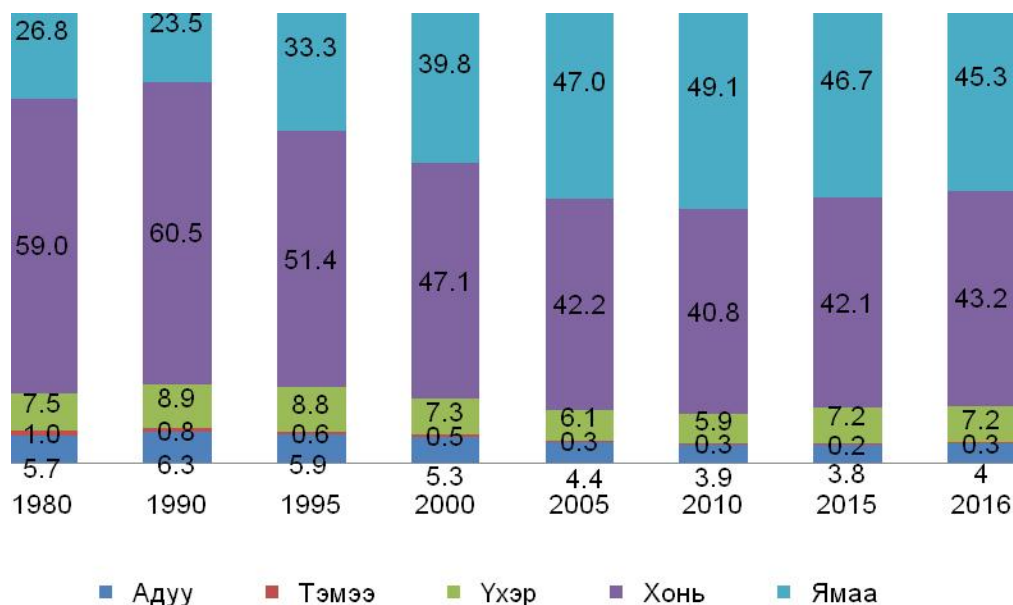
Амины малын тооны бүтэц, хувиар

МАЛЫН СҮРГИЙН БҮТЭЦ, ХУВИАР

2016 оны малын тоо толгойн өсөлт нь үндсэндээ бог малын өсөлтөөр хангагдсан бөгөөд нийт өсөлтийн 45.3 хувийг ямаа, 43.2 хувийг хонь, 7.2 хувийг үхэр, 4.0 хувийг адуу, 0.3 хувийг тэмээний өсөлт хангасан байна.

МАЛЫН СҮРГИЙН БҮТЭЦ, ХУВИАР

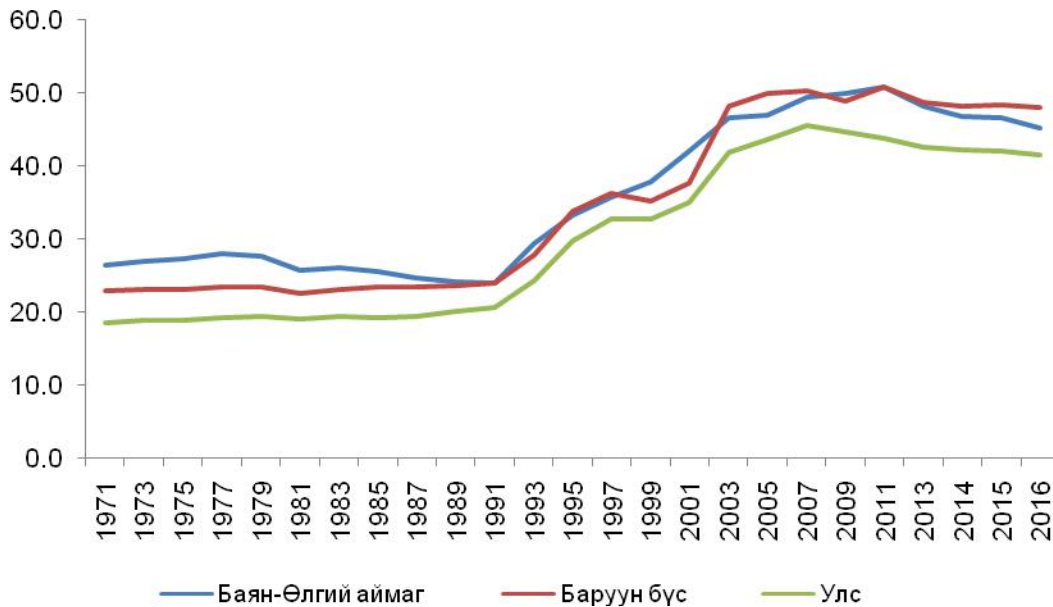

Нийт сүргийн 1980 онд 26.8 хувийг ямаа, 59.0 хувийг хонь, 7.5 хувийг үхэр, 5.7 хувийг адуу, 1.0 хувийг тэмээ эзэлж байсан бол 2016 онд 45.3 хувийг ямаа, 43.2 хувийг хонь, 7.2 хувийг үхэр, 4.0 хувийг адуу, 0.3 хувийг тэмээ эзэлж байна.

Сүргийн бүтцэд 1980-2016 онд ямааны эзлэх хувь 18.5 пунктээр өсч, үхэр 0.3 пункт, хонины 15.8 пункт, адууных 1.7 пункт, тэмээ 0.7 пунктээр буурсан байна.

Улсын хэмжээнд нийт сүрэгт эзлэх хонины тоо толгойн хэмжээ буурах хандлагатай байна. Баян-Өлгий аймгийн нийт мал сүргийн 1991 онд 60.7 хувийг хонь эзэлж байсан бол 1992 оноос буурч 2016 онд 43.2 хувьд хүрчээ. Аймгийн хонины тоо толгойн нийт сүрэгт эзлэх хувь 2001-2016 онд улсын болон баруун бүсийн дүнгээс доогуур түвшинд байна.

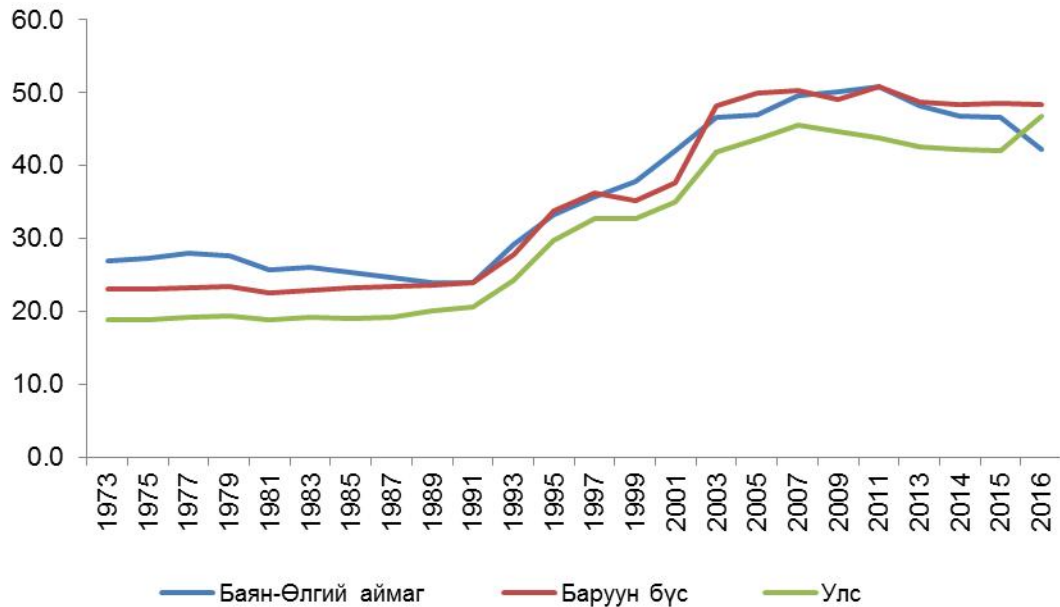
ХОНИНЫ ТОО ТОЛГОЙН НИЙТ СҮРЭГТ ЭЗЛЭХ ХУВЬ

Улсын хэмжээнд нийт сүрэгт эзлэх ямааны тоо толгойн хэмжээ 1971-1992 онд тогтвортой байсан бол 1992 оноос огцом өсөх хандлагатай байна. Баян-Өлгий аймгийн нийт сүргийн 1971 онд 26.3 хувийг ямаа эзэлж байсан бол 2016 онд 43.2 хувьд хүрчээ. Ямааны тоо толгойн нийт сүрэгт эзлэх хувь улсын дүнгээс 2.1 пунктээр өндөр байгаа ч баруун бүсийн дүнгээс 2.7 пунктээр бага байна.

Аймгийн малын тооны олон жилийн динамикийг харахад түүний өөрчлөлтөд нийгмийн өөрчлөлтөөс гадна цаг агаарын хүчин зүйл хүчтэй нөлөөлж байна. 1990-ээд оны эхээр мал хувьчилсны дараа малын тооны тодорхой өсөлт гарсан боловч 2001, 2002, 2010 оны өвөл, хаврын зуд малын тоог ихээхэн бууруулсан билээ. Энэ хандлага бүх төрлийн малд ажиглагдсан бөгөөд зудны дараа түргэн өсөлттэй ямаа, хонь хурдан өссөн байна. Ноолуурын үнийн өсөлтөөс шалтгаалан ямаагаа түлхүү өсгөх хандлагатай байна.

ЯМААНЫ ТОО ТОЛГОЙН НИЙТ СҮРЭГТ ЭЗЛЭХ ХУВЬ

ХЭЭЛТЭГЧ МАЛЫН ТОО

	1995	2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Дүн	523087	596729	584869	585170	637726	681498	664758	602941
Ингэ	1037	2102	1430	1061	1074	1075	1034	1019
Гүү	17859	23145	18455	17213	18356	18909	17335	16172
Үнээ	37530	46458	37417	34016	36785	38853	34579	31193
Эм хонь	291993	291630	252584	251504	271093	283481	269838	243500
Эм ямаа	174668	233394	274983	281376	310418	339180	341973	311057

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2016/2015 %
Дүн	519337	566233	626572	685412	797053	835766	914198	109.4
Ингэ	1084	1181	1279	1333	1453	1384	1482	107.1
Гүү	13788	14716	15573	17305	20594	22770	25495	112.0
Үнээ	30544	34998	38083	43803	51023	55884	60269	107.8
Эм хонь	213163	226635	260038	291846	349634	364523	409189	112.3
Эх ямаа	260758	288703	311599	331125	374349	391205	417763	106.8

Хээлтэгч мал нь нийт малын 42.2 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд тэмээн сүргийн 30.0 хувь, адуун сүргийн 29.8 хувь, үхэр сүргийн 38.8 хувь, хонин сүргийн 43.7 хувь, ямаан сүргийн 42.5 хувийг тус тус эзэлж байна.

Мал аж ахуйн эрдэмтэн судлаачдын үзэж байгаагаар мал аж ахуйн нөхөн үйлдвэрлэлийг хэвийн хэмжээнд байлгахад хээлтэгч мал бод малын хувьд сүргийн 50 – 55 хувь, бог малын хувьд сүргийн 60 – 65 хувийг эзэлж байвал зохимжтой байна гэж үздэг бөгөөд сүүлийн жилүүдэд энэ харьцаа алдагдаж, сүүлийн 5 жилийн

байдлаар хээлтэгч малын эзлэх хувь бод малд дунджаар 35.3 хувь, бог малд 42,1 хувь байна.

НИЙТ МАЛЫН ТООНД ХЭЭЛТЭГЧИЙН ЭЗЛЭХ ХУВЬ

	2012	2013	2014	2015	2016	2016/2015	
						%	Зөрүү
Дүн	48.6	42.7	44.4	59.3	42.2	71.2	-17.1
Ингэ	31.8	30.7	29.6	33.0	30,0	91.0	-3.0
Гүү	33.5	29.6	32.7	44.0	29,8	67.8	-14.2
Үнээ	50.2	41.7	43.9	64.1	38,8	60.5	-25.3
Эм хонь	50.8	44.0	45.6	63.5	43,7	68.9	-19.8
Эх ямаа	47.8	42.8	44.4	56.4	42,5	75.3	-13.9

ТӨЛ ӨГӨӨГҮЙ ХЭЭЛ ХАЯСАН ХЭЭЛТЭГЧ

	1995	2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Дүн	5287	52085	16609	70210	15000	35586	105416	90454
Ингэ	23	15	47	26	4	20	9	24
Гүү	703	5569	1972	3428	1294	2046	5459	3046
Үнээ	822	5859	2207	4242	1263	2472	6499	2282
Эм хонь	1891	11785	3913	11122	4134	9041	17446	8463
Эм ямаа	1848	28857	8470	51392	8305	22007	76003	76639

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2016/2015 %
Дүн	105922	7876	59246	13636	6061	4369	23945	548,0
Ингэ	40	3	2	6	7	2	8	400.0
Гүү	3669	557	362	290	217	162	716	442.0
Үнээ	2514	428	5126	505	245	238	734	308.4
Эм хонь	11392	1047	7046	2876	1193	1384	3995	288.7
Эм ямаа	88307	5841	46710	9959	4399	2583	18492	715.9

2016 онд оны эхний төллөх насны хээлтэгчийн 2.6 хувь буюу 23945 толгой мал хээл хаясаны улмаас төл өгөөгүй байна. Хээл хаясан малын тоо 2015 оныхоос 19576 толгойгоор буюу 44.8 хувь өссөн байна.

Төл өгөөгүй нийт хээлтэгчийн 57.0 хувь буюу 23945 нь хээл хаясан хээлтэгч, 43.0 хувь буюу 18095 нь сувайрсан хээлтэгч байна.

Сувайрсан малын тоо 2015 оныхоос 43. хувь буюу 7791 толгойгоор нэмэгдэв.

СУВАЙРСАН ХЭЭЛТЭГЧ

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
------	------	------	------	------	------	------

Дүн	48167	11876	19683	15932	9728	10304	18095	175.6
Ингэ	16	14	17	39	44	34	85	250.0
Гүү	2493	1181	1990	1392	945	817	1255	153.6
Үнээ	4568	2234	2424	2629	1739	1720	2517	146.3
Эм хонь	20293	4027	6644	4996	2763	3454	5946	172.1
Эм ямаа	20797	4420	8608	6876	4237	4279	8292	193.8

ХЭЭЛ ХАЯСАН, СУВАЙРСАН ХЭЭЛТЭГЧ /мян.тол/

ХЭЭЛТҮҮЛЭГЧ МАЛЫН ТОО

	2000	2012	2013	2014	2015	2016	<u>2016</u> 2015%
Буур	67	105	86	75	77	87	113.0
Азарга	2429	1566	1677	1876	2233	2512	112.5
Бух	2134	1923	2192	2298	2874	2992	104.1
Хуц	6784	6017	6610	7243	7695	8401	109.2
Ухна	5986	7320	7566	8143	8386	8955	106.8
Дүн	17400	16931	18131	19635	21265	22947	107.9

2016 онд 22947 толгой хээлтүүлэгч мал тоологдож 2015 оныхоос 8.0 хувь буюу 1682 толгойгоор нэмэгдэв.

НЭГ ХЭЭЛТҮҮЛЭГЧИД НООГДОХ ХЭЭЛТЭГЧИЙН ТОО

	үржлийн норм	2012	2013	2014	2015	2016	<u>2016</u> 2015 %
Ингэ	20-25	12	16	19	18	17	94.4
Гүү	12-15	10	10	11	10	10	100.0
Үнээ	35-45	20	20	22	19	20	105.3
Эм хонь	25-30	43	44	48	47	49	104.3
Эм ямаа	25-30	43	44	46	47	47	99.3

Хээлтэгч, хээлтүүлэгчийн тохироо нь бод малын хувьд үржлийн нормоор, харин бог малын хувьд алдагдсан хэвээр байна. Үржлийн нормоор бог малын нэг хээлтүүлэгчид 25-30 хээлтэгч ногдох 49 эм хонь 63.3 хувь, эм ямаа 47 ногдож 56.6 хувиар өндөр үзүүлэлт гарч байна.

СҮРГИЙН БҮТЭЦ

	Мянган толгойгоор			2014	Хувиар		Толгой Зөрүү
	2014	2015	2016		2015	2016	
Бүгд	1883.6	2021.0	2167.4	100.0	100.0	100.0	146.4
Өсвөр насны төл Ажлын ба бэлтгэл насны	664.4	781.0	789.8	35.3	38.6	38.2	8.8
Хээлтэгч	797.1	835.7	914.1	42.3	41.4	42.0	78.4
Хээлтүүлэгч	19.6	21.2	22.9	1.0	1.1	1.1	1.7

МАЛЫН СҮРГИЙН БҮТЭЦ, 2016 ОН, СУМААР

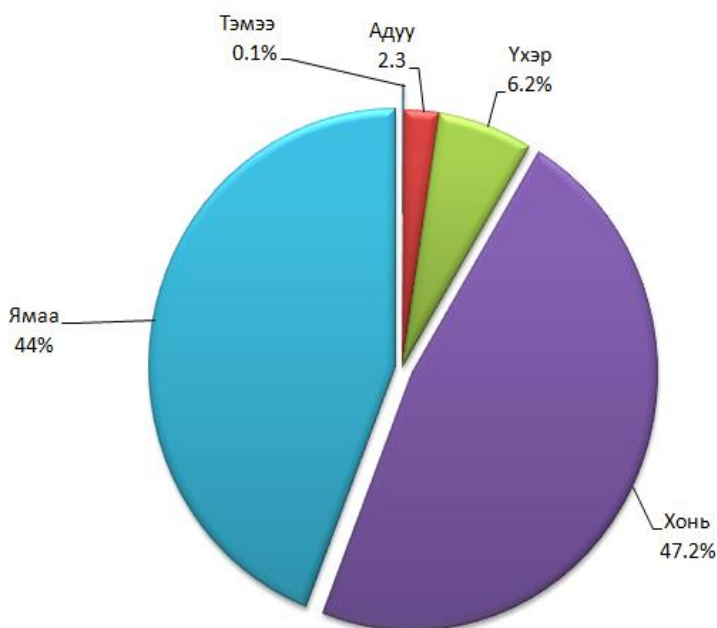
Сумын нэр	Бүгд хувиар	Өсвөр насны төл	Ажлын ба бэлтгэл насны	Хээлтэгч	хээлтүүлэгч
Алтай	100.0	41.0	13.3	44.4	1.3
Алтанцөгц	100.0	38.4	17.3	43.5	0.8
Баяннуур	100.0	36.8	24.1	38.0	1.1
Бугат	100.0	39.3	17.0	42.7	1.0
Булган	100.0	35.7	21.6	41.6	1.1
Буянт	100.0	39.9	17.0	42.0	1.1
Дэлүүн	100.0	37.2	21.1	40.7	1.0
Ногооннуур	100.0	38.4	21.7	39.0	0.9
Сагсай	100.0	39.2	16.0	43.6	1.2
Толбо	100.0	37.5	23.2	38.3	1.1
Улаанхус	100.0	40.9	15.7	42.4	0.9
Цэнгэл	100.0	38.5	19.0	41.4	1.1
Өлгий	100.0	48.1	4.4	47.3	0.2

Дүн	100.0	38.2	18.7	42.0	1.1
-----	-------	------	------	------	-----

2016 оны байдлаар нийт малын 38.2 хувь буюу 789.8 мянган толгой нь төл өсвөр насны мал, 18.7 хувь буюу 440.6 мянган толгой нь нас гүйцсэн ажлын ба бэлтгэл насны мал, 42.0 хувь буюу 914.1 мянган толгой нь хээлтэгч мал, 1.1 хувь буюу 22.9 мянган толгой нь хээлтүүлэгч мал байна. 2016 онд нийт малын тоонд төл өсвөр насны малын эзлэх хувийн жин өмнөх оныхоос 0.4 пунктээр, хээлтүүлэгчийн хувийн жин 0.1 пунктээр нэмэгдэж, хээлтэгчийн эзлэх хувийн жин 0.2 пунктээр, ажлын ба бэлтгэл насны малын эзлэх хувийн жин 2,5 пунктээр өссөн байна.

Малын хэрэглээний зарлага

МАЛЫН ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ЗАРЛАГЫН БҮТЭЦ /хувиар/

2016 онд оны эхний малын 19.4 хувьтай тэнцэх 391826 толгой малыг хэрэглээнд зарцуулсан байна. 2015 оныхоос 24042 толгой буюу 6.1 хувиар нэмэгдсэн байна. Малтай нэг өрх дундажаар 25 толгой малыг хэрэглээнд зориулан зарцуулсан бол аймгийн хэмжээний нийт өрхөд харьцуулбал нэг өрх дундажаар 16 толгой малыг хэрэглээндээ зарцуулсан байна.

Хэрэглээндээ зарцуулсан нийт малын 0.1 хувийг тэмээ, 2.3 хувийг адуу, 6.2 хувийг үхэр, 44.0 хувийг хонь, 47.2 хувийг ямаа эзэлнэ.

Хэрэглээнд зарцуулсан малын 92.5 хувийг бог мал, 7.5 хувийг бод мал эзэлнэ. Сумаар авч үзвэл хэрэглээндээ хамгийн их мал зарцуулсан Цэнгэл сум 65.2 мянган толгой, Улаанхус 40.7 мянган толгой, Дэлүүн 51.1 мянган толгойг тус тус зарцуулсан байна.

МАЛЫН ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ЗАРЛАГА

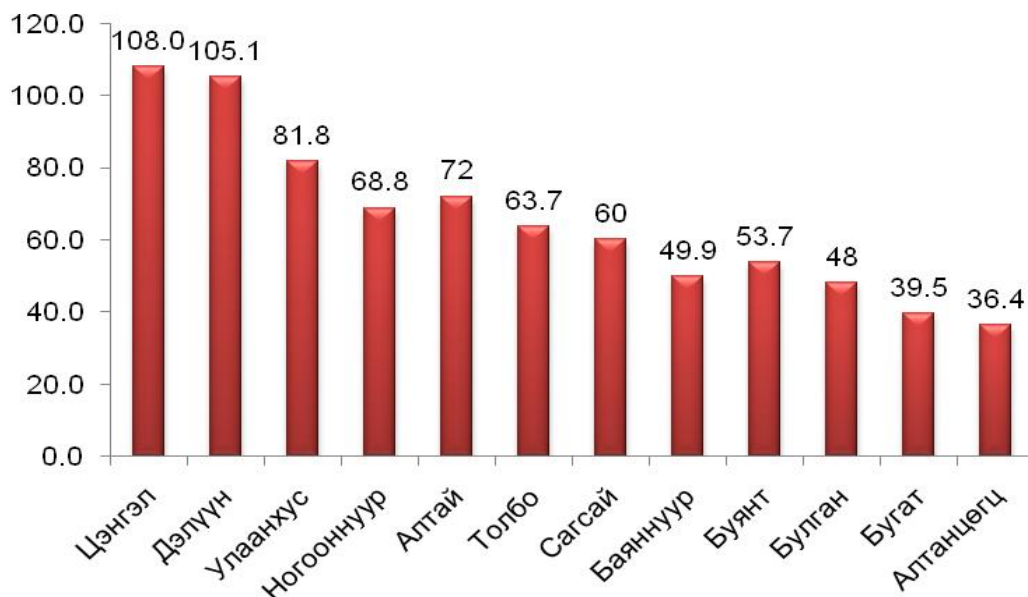
Сумын нэр	2015	2016	Үүнээс:				
			Тэмээ	Адуу	Үхэр	Хонь	Ямаа
Алтай	26589	29113	21	707	2706	15987	9692
Алтанцөгц	18807	18489	48	349	709	6836	10547
Баяннуур	27842	26011	53	693	979	8689	15597
Бугат	18541	19064	6	508	875	8149	9526
Булган	18271	26491	26	635	2092	8346	15392
Буянт	23698	23140	16	450	1452	13081	8141
Дэлүүн	33998	51112	56	1351	3496	20927	25282
Ногооннуур	33772	33670	27	673	1397	12486	19087
Сагсай	17549	18660	25	599	1030	9639	7367
Толбо	36713	35747	10	644	1698	18430	14965
Улаанхус	46257	40764	81	1079	2821	20041	16742
Цэнгэл	59799	65250	87	1303	3947	29047	30866
Өлгий	5948	4315	3	155	1356	895	1906
Дүн	367784	391826	549	9146	24558	172553	185110

Сумын нэр	Оны эхний малд эзлэх хувь						2016-2015 зөрүү
	Бүгд	Тэмээ	Адуу	Үхэр	Хонь	Ямаа	
Алтай	18.3	11.0	11.8	11.1	20.6	17.8	2524
Алтанцөгц	21.5	8.5	11.2	18.5	23.8	21.2	-318
Баяннуур	19.4	8.3	12.2	17.0	23.1	18.2	-1831
Бугат	21.4	6.5	15.0	18.8	21.5	22.1	523
Булган	17.4	7.4	7.8	14.1	23.5	16.1	8220
Буянт	19.7	6.4	10.1	14.0	20.3	20.9	-558
Дэлүүн	14.4	8.5	9.8	9.5	16.6	13.7	17114
Ногооннуур	19.4	10.8	11.1	15.1	23.0	18.3	-102
Сагсай	13.4	2.7	8.5	10.9	14.7	12.9	1111
Толбо	23.1	11.1	12.6	17.0	22.5	25.7	-966
Улаанхус	24.8	15.4	15.1	20.7	26.7	24.2	-5493
Цэнгэл	21.2	9.5	11.8	17.9	22.0	21.6	5451
Өлгий	22.7	3.0	11.8	16.7	30.0	22.4	-1633
Дүн	19.5	9.5	11.3	15.0	21.4	19.2	24042

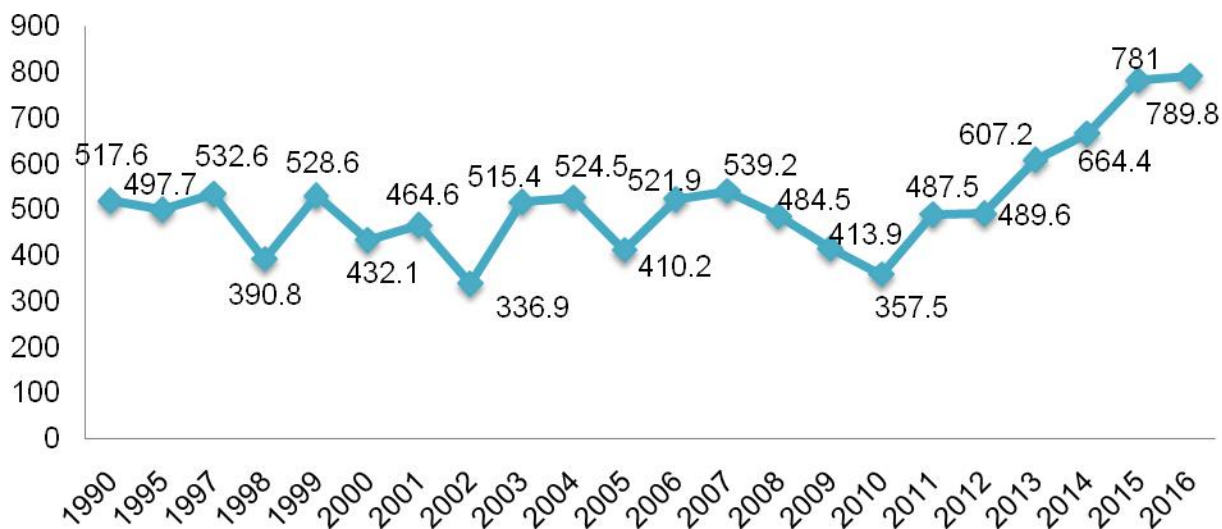
Төл бойжилт

2016 оны байдлаар оны эхний төллөх насны хээлтэгчийн 96.6 хувь буюу 807780 толгой эх мал төллөж гарсан төлийн 95.5 хувь буюу 798819 төл бойжуулав. Бойжсон төлийн тоо 2015 оныхоос 7790 толгой буюу 1.0 хувиар нэмэгдлээ.

БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ, СУМААР, 2016 ОН /мян.то

БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ, ОЛОН ЖИЛЭЭР /мян.тол/

БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ, ОЛОН ЖИЛЭЭР

Он	Бүгд	Ботго	Унага	Тугал	Хурга	Ишиг
1995	497763	771	15210	33553	281715	166514
1997	532687	862	16167	38279	288883	188496
1998	390894	638	9988	29507	217656	133105
1999	528661	818	14510	36919	281421	194993
2000	432093	619	10377	30271	232228	158598
2001	464662	624	12163	28100	238312	185463
2002	336929	567	8420	23093	178912	125937
2003	515438	613	12776	29938	236176	235935
2004	524505	547	11917	29467	232859	249715

2005	410257	473	9664	24541	203799	171780
2006	521900	508	12240	28166	231710	249076
2007	539265	443	12402	28270	240525	257625
2008	484506	424	9729	23705	234999	215649
2009	413901	487	8656	22460	207360	174938
2010	357520	420	6726	19061	181318	149995
2011	487580	615	11036	26655	204194	245080
2012	489680	642	12575	26600	217323	232540
2013	607272	665	13553	34455	255534	303065
2014	664384	613	15785	41846	288752	317388
2015	781029	726	19625	49506	345737	365435
2016	789819	700	20563	52439	353164	362953
%	101.1	96.4	104.8	105.9	102.1	99.3
Зөрүү	8790	-26	938	2933	7427	-2482

Гарсан ботгоны 91.3 хувь, унаганы 96.0 хувь, тугалын 97.0 хувь, хурганы 98.2 хувь, ишигний 97.1 хувийг бойжуулсан байна. Бойжуулсан төл өмнөх оныхтой харьцуулахад төлийн бүх төрөл дээр -26-7427 толгой хүртэл нэмэгдэснийг дээрхи хүснэгтээс харж болно.

Бойжуулсан төлийг сумаар авч үзвэл бүх сумуудад өнгөрсөн оныхоос нэмэгдэж ялангуяа хамгийн ихээр Цэнгэл суманд 975035, Улаанхусд 1458, Ногооннуурд 1809, Баяннуур 5789, Толбод 958 толгойгоор өслөө.

2010 онд улсын хэмжээнд цаг агаарын байдлаас шалтгаалж өвөлжилтийн байдал хүндэрч үүгээр их хэмжээний мал зудаар хорогдсон билээ. Энэ үед 100 эхээс 60 төл бойжуулж байсан бол 2011 онд үүнээс 56.6 хувь буюу 34 толгой төлөөр нэмэгдэж 100 эхээс 94 толгой төл бойжуулж авч байсан байна. 2016 онд энэ үзүүлэлт 4 төлөөр нэмэгдэж 100 эхээс 95 толгой төл бойжуулсан. Төрлөөр авч үзэхэд 2015 оныхоос ботго 4 төл буюу 6.8 хувь, унага төл буюу 6.8 хувь, тугал 1 төл буюу 1.1 хувь, ишиг 2 төл буюу 1.7 хувиар өслөө. Харин хурга өмнөх оны хэмжээнд байна.

ТӨЛЛӨСӨН ХЭЭЛТЭГЧ, БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ

Сумын нэр	Бүгд	Төллөсөн хээлтэгч					Хорогдсон төл					
		Ингэ	Гүү	Үнээ	Эм хонь	Эм ямаа	Бүгд	Ботго	Унага	Тугал	Хурга	Ишиг
Алтай	67683	58	2339	6232	35743	23311	4657	10	167	293	1673	2514
Алтанцөгц	38216	123	948	1747	13891	21507	2681	6	54	121	1088	1412
Баяннуур	51125	74	1019	1966	17284	30782	1243	8	30	40	397	768
Бугат	39911	13	1044	2164	16784	19906	357	1	22	16	133	185
Булган	49589	95	1532	4488	13338	30136	1696	10	78	150	296	1162
Буянт	54049	29	1377	3481	32298	16864	462	0	13	39	149	261
Дэлүүн	106328	56	3188	7648	44396	51040	1224	2	45	165	424	588
Ногооннуур	70355	54	1662	3336	24473	40830	1710	1	21	55	411	1222
Сагсай	61770	48	1877	4046	31429	24370	1717	3	57	75	559	1023
Толбо	63924	8	1380	3390	35248	23898	253	0	10	14	73	156
Улаанхус	82436	107	2137	6100	41043	33049	691	4	26	38	232	391
Цэнгэл	110171	94	2533	6448	50029	51067	2505	21	331	587	656	910
Өлгий	12223	7	384	3031	3019	5782	369	0	3	45	123	198
Дүн	807780	766	21420	54077	358975	372542	19565	66	857	1638	6214	10790

Сумын нэр	Бүгд	Бойжсон төл					Төллөлтийн хувь	Бойжилтын хувь	Өнгөрсөн оны мөн үе		
		Ботго	Унага	Тугал	Хурга	Ишиг			Төлийн хорогдол	Урьд онтой харьцуулсан хувь	Урьд оноос зөрүү (+,-)
Алтай	72038	48	2172	5939	43077	20802	104.1	106.4	946	492.3	3711
Алтанцөгц	36409	117	894	1626	12905	20867	99.8	95.3	1104	242.8	1577
Баяннуур	49894	66	989	1926	16887	30026	86.5	97.6	1482	83.9	-239
Бугат	39554	12	1022	2148	16651	19721	106.7	99.1	608	58.7	-251
Булган	47922	85	1454	4338	13046	28999	111.7	96.6	1136	149.3	560
Буянт	53730	29	1364	3442	32241	16654	103.0	99.4	244	189.3	218
Дэлүүн	105153	54	3143	7483	43990	50483	107.1	98.9	1374	89.1	-150
Ногооннуур	68721	53	1641	3281	24114	39632	98.7	97.7	1042	164.1	668
Сагсай	60056	45	1820	3971	30873	23347	106.4	97.2	896	191.6	821
Толбо	63677	8	1370	3376	35176	23747	101.6	99.6	120	210.8	133
Улаанхус	81757	103	2111	6062	40818	32663	101.3	99.2	962	71.8	-271
Цэнгэл	108016	73	2202	5861	49485	50395	95.7	98.0	964	259.9	1541
Өлгий	11892	7	381	2986	2901	5617	98.8	97.3	115	320.9	254
Дүн	798819	700	20563	52439	362164	362953	101.3	98.9	10993	178.0	8572

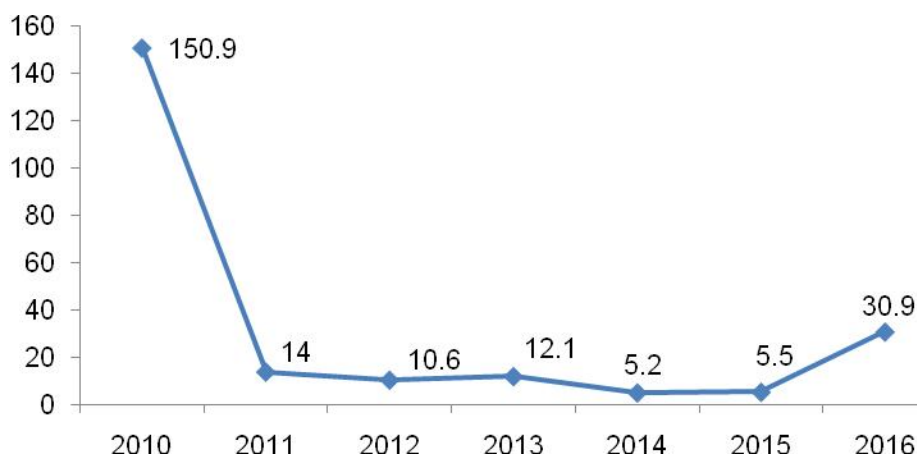
100 ЭХЭЭС БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ

	1995	2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Бүгд	95	72	90	72	89	84	71	62
Ботго	74	29	38	39	47	41	39	23
Унага	85	45	64	53	72	67	51	50
Тугал	89	65	78	67	82	76	61	65
Хурга	96	80	92	84	92	88	83	77
Ишиг	95	68	91	64	88	83	64	51

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2016/2015 %
Бүгд	60	94	79	91	97	98	95	96.9
Ботго	41	57	51	51	46	50	51	102.1
Унага	42	80	74	83	91	95	90	94.4
Тугал	61	87	72	91	96	97	94	96.9
Хурга	75	96	88	94	99	99	97	100.0
Ишиг	48	94	73	89	96	98	93	95.3

Том малын зүй бүс хорогдол

ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУС ХОРОГДОЛ /мян.тол/

2016 онд оны эхний нийт малын 1.4 хувьтай тэнцэх 30873 толгой мал хорогдсон нь 2015 оныхоос 25354 толгойгоор буюу 8.2 хувиар өссөн байна. Нийт хорогдсон малын 52.0 хувийг ямаа, 33.2 хувийг хонь, 10.2 хувийг үхэр, 4.3 хувийг адуу, 0.2 хувийг тэмээ эзэлнэ. Өвчнөөр 1842 толгой мал хорогдсон нь нийт хорогдлын 6.0 хувийг, 1104 толгой хээлтэгч мал хорогдсон нь нийт хорогдлын 20 хувийг эзэлнэ.

ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУС ХОРОГДОЛ

Сумын нэр	Хорогдсон том мал, бүгд			Хорогдсон хээлтэгч			Өвчнөөр хорогдсон мал	Өвчнөөр хорогдсон мал	Өвчнөөр хорогдсон мал
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Алтай	517	488	2663	148	99	238	17	15	23
Алтанцөгц	263	379	936	94	122	280	4	139	101
Баяннуур	467	700	2267	85	165	252	100	166	265
Бугат	268	185	288	14	19	33	117	98	77
Булган	767	517	1544	196	61	83	12	29	157
Буянт	101	293	450	27	40	102	0	63	121

Дэлүүн	570	685	963	140	127	119	77	165	97
Ногооннуур	334	503	1071	43	77	106	22	117	115
Сагсай	828	538	1721	92	67	287	32	19	48
Толбо	219	94	526	38	19	67	16	2	2
Улаанхус	127	324	549	18	126	56	8	129	164
Цэнгэл	653	566	17489	162	151	2121	103	115	593
Өлгий	50	247	386	7	31	41	6	101	79
Дүн	5164	5519	30853	1064	1104	3785	514	1158	1842

Сумын нэр	Оны эхний малд хорогдлын эзлэх хувь	Өнгөрсөн оны мөн үетэй харьцуулсан хувь	Оны эхний хээлтэгчид хорогдсон хээлтэгчийн эзлэх хувь	Нийт хорогдолд өвчнөөр хорогдсон малын эзлэх хувь
Алтай	1.7	545.7	0.3	0.9
Алтанцөгц	1.0	247.0	0.7	10.8
Баяннуур	1.5	323.9	0.4	11.7
Бугат	0.3	155.7	0.1	26.7
Булган	1.3	298.6	0.2	10.2
Буянт	0.3	0.0	0.2	26.9
Дэлүүн	0.4	140.6	0.1	10.1
Ногооннуур	0.6	212.9	0.1	10.7
Сагсай	1.2	319.9	0.5	2.8
Толбо	0.3	0.0	0.1	0.4
Улаанхус	0.3	169.4	0.1	29.9
Цэнгэл	6.0	3089.9	1.7	3.4
Өлгий	1.5	156.3	0.3	20.5
Дүн	1.5	559.0	0.5	6.0

ӨВЧНӨӨР ХОРОГДСОН МАЛ

	Өвчнөөр хорогдсон бүгд				Зүй бус хорогдолд эзлэх хувь			
	2013	2014	2015	2016	2013	2014	2015	2016
Тэмээ	8	5	10	8	21.1	15.6	28.6	0.4
Адуу	117	63	77	84	7.9	15.3	17.5	4.6
Үхэр	1009	75	183	214	51.9	12.2	24.9	11.6
Хонь	975	156	354	563	26.4	9.6	19.6	30.6
Ямаа	1039	215	534	972	20.9	8.6	21.4	52.8
Бүгд	3148	514	1158	1842	26	10	21	6

Сумаар авч үзвэл Алтанцөц суманд хорогдсон малын тоо өмнөх оныхоос 557 толгой, Буат 103 толгой, Толбо 432, Буянт 157, Дэлүүн 247, Улаанхус 197 толгойгоор нэмэгдэв. Нийт хорогдлын 56.6 хувийг мал нь хамгийн ихээр хорогдсон Цэнгэл сум, 8.6 хувийг Алтай, 7.3 хувийг Баяннуур, 5.0 хувийг Булан, 3.5 хувийг 5.5 Ногооннуур сумууд тус тус эзэлнэ.

Том малын зүй бус хорогдолд өвчнөөр хорогдсон малын эзлэх хувийн жин өнгөрсөн оныхоос 15 пунктээр нэмэгдэв.

ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУС ХОРОГДОЛ /олон жилээр/

		1995	2000	2004	2005	2006	2007	2007	2009
Бүгд	Бүгд	5366	88504	20830	91240	15038	22880	22880	120809
Тэмээ	Тэмээ	38	249	109	244	100	94	94	131
Адуу	Адуу	479	7013	1470	4593	1382	1864	1864	5727
Үхэр	Үхэр	718	22644	2677	11121	1843	2389	2389	11249
Хонь	Хонь	2542	31114	7705	31875	5232	7892	7892	41018
Ямаа	Ямаа	1589	27484	8869	43407	6481	10641	10641	62684

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2016/2015 %
Бүгд	Бүгд	150897	14043	10606	12107	5164	5519	30873	559.4
Тэмээ	Тэмээ	183	105	52	38	32	35	55	157.1
Адуу	Адуу	6758	1017	738	1474	412	440	1338	304.1
Үхэр	Үхэр	11754	1371	851	1943	615	735	3167	430.9
Хонь	Хонь	48901	5182	3647	3688	1617	1808	10260	567.5
Ямаа	Ямаа	83301	6368	5318	4964	2488	2501	16053	641.9

ОНЫ ЭХНИЙ МАЛД ЗҮЙ БУСААР ХОРОГДСОН МАЛЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ

		1995	2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Бүгд	Бүгд	0.5	6.5	1.6	6.8	1.1	1.6	3.6	7.9
Тэмээ	Тэмээ	0.5	3.1	2.0	5.1	2.3	2.2	1.9	3.3
Адуу	Адуу	0.7	8.8	2.4	7.6	2.4	3.0	6.7	9.6
Үхэр	Үхэр	0.7	19.9	3.1	12.9	2.3	2.7	11.1	13.7
Хонь	Хонь	0.4	4.8	1.4	5.8	0.9	1.3	2.8	6.8
Ямаа	Ямаа	0.4	5.3	1.4	6.8	1.0	1.5	3.1	8.0

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2016/2015 %
Бүгд	Бүгд	11.6	1.2	0.8	0.9	0.3	0.3	1.5	511.9
Тэмээ	Тэмээ	4.7	2.8	1.3	0.9	0.7	0.7	1.1	146.8
Адуу	Адуу	13.2	2.3	1.5	2.9	0.7	0.6	1.8	284.6
Үхэр	Үхэр	16.6	2.1	1.1	2.2	0.6	0.6	2.2	381.5
Хонь	Хонь	9.3	1.1	0.7	0.6	0.2	0.2	1.2	530.9
Ямаа	Ямаа	12.8	1.1	0.8	0.7	0.3	0.3	1.8	634.8

Дээрхи олон жилийн динамик үзүүлэлтээс харахад зүй бус хорогдолын оны эхний малд эзлэх хувийн жин 1990 – 2005 оны хооронд ерөнхийдөө өсөж, буурсан хэлбэлзэлтэй байгаа бөгөөд 2006-2010 онд уг үзүүлэлт өссөөр ирж 2010-2011 онд 10.4 пунктээр, 2011-2012 онд 0.4 пунктээр, малын таван төрөл дээр 0.3 – 1.5 пунктээр буурсан байна. Харин 2016 онд 2015 оныхоос Тэмээ,0.4. Адуу,1.2 Үхэр,1.6 Хонь,1.0 Ямаа,1.5 пунктээр өссөн байна.

ИРГЭДИЙН ХУВИЙН МАЛЫН БҮЛЭГЛЭЛТ

	Малтай өрхийн тоо			Дүнд эзлэх хувь			Малын тоо		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
10 хүртэл малтай	2019	2 006	2 045	13.8	13.7	13.7	8991	9 207	9 289
11-30 малтай	1767	1 706	1 743	12.1	11.7	11.6	35756	34 649	35 122
31-50 малтай	1433	1 370	1 326	9.8	9.4	8.9	57277	55 089	53 221
51-100 малтай	2563	2 375	2 309	17.5	16.3	15.4	189018	174 115	169 627
101-200 малтай	3988	3 939	4 013	27.2	27.0	26.8	573591	571 282	584 425
201-500 малтай	2524	2 760	2 980	17.2	18.9	19.9	725989	804 225	871 730
501-999 малтай	268	370	448	1.8	3.0	3.0	172955	239 201	289 818
1000-1499 малтай	46	44	57	0.3	0.3	0.4	55817	52 208	67 754
1500-2000 малтай	14	25	18	0.1	0.2	0.1	24280	43 222	31 500
2000 дээш малтай	14	13	22	0.1	0.1	0.1	35800	33 667	51 412
Дүн	14636	14608	14961	100	100	100	1879474	2016865	2163898

Мал бүхий 14608 өрхийг малын тоогоор нь бүлэглэн авч үзвэл, 13.7 хувь буюу 2006 өрх нь 10 хүртэл малтай; 11.7 хувь нь буюу 1706 өрх нь 11-30 малтай; 9.4 хувь буюу 1370 нь 31-50 малтай; 16.3 хувь буюу 2375 нь 51-100 малтай; 27 хувь буюу 3939 нь 101-200 малтай; 18.9 хувь буюу 2760 нь 201-500 малтай; 2.5 хувь буюу 370 нь 501-999 малтай; 0.3 хувь буюу 44 нь 1000-1499; 0.2 хувь буюу 25 нь 1500-2000 малтай; 0.1 хувь буюу 13 өрх 2000 аас дээш малтай өрх байна.

Мөн 2016 онд нийт малтай өрхөд 1-200 хүртэлх толгой малтай өрхийн эзлэх хувийн жин өмнөх оныхоос 0.1-0,9 пунктээр буурч, 201-999 хүртэл малтай өрхийн эзлэх хувийн жин 0.1- 0 пунктээр, 1500-2000 малтай өрх 0.1 пунктээр нэмэгдэж 1000-1499 малтай, 2000-аас дээш малтай өрхийн эзлэх хувийн жин өмнөх оныхтой хэвээрээ байна.

НЭГ ӨРХӨД НОГДОХ ХУВИЙН МАЛЫН БҮЛЭГЛЭЛТ

	Бүгд	Үүнээс:					2015 он бүгд	2016/2015
		Тэмээ	Адуу	Үхэр	Хонь	Ямаа		
10 хүртэл малтай	5	0	0	3	0	1	4	102.0
11-30 малтай	20	0	1	3	5	11	20	96.8
31-50 малтай	40	0	2	4	1	21	40	100.4
51-100 малтай	73	0	3	7	27	37	74	99.6
101-200 малтай	146	0	6	10	58	71	144	101.3
201-500 малтай	293	1	11	19	130	132	288	101.7
501-999 малтай	647	2	24	39	324	259	645	100.2
1000-1499 малтай	1189	4	4	78	614	454	1213	98.0

1500-2000 малтай	1750	7	77	102	1068	497	1734	100.9
2000 дээш малтай	2337	12	91	100	1333	802	2557	91.4
Нэг өрхөд ногдох мал, бүгд	145	0	6	10	63	66	128	112.6

МАЛТАЙ НЭГ ӨРХӨД НОГДОХ ХУВИЙН МАЛЫН ТОО

Сумын нэр	Бодод шилжүүлснээр				Толгойн тоогоор			
	2013	2014	2015	2016	2013	2014	2015	2016
Алтай	35	40	43	43	125	142	151	150
Алтанцөгц	26	31	32	36	113	133	142	157
Баяннуур	28	33	32	32	127	151	155	151
Бугат	23	26	29	33	100	118	129	150
Булган	23	25	29	31	83	97	111	117
Буянт	42	48	50	54	174	191	204	218
Дэлүүн	39	44	49	50	159	176	199	201
Ногооннуур	23	27	27	31	103	118	124	137
Сагсай	27	30	33	36	108	122	135	143
Толбо	37	43	44	47	163	187	193	206
Улаанхус	26	30	31	33	103	118	125	131
Цэнгэл	34	39	39	41	145	162	171	178
Өлгий	6	7	7	7	17	17	17	18
Дүн	28	32	33	33	113	128	138	145

Аймгийн дунджаар мал бүхий нэг өрхөд 145 толгой мал ногдож байгаа нь өмнөх оныхоос 7 толгой малаар нэмэгдэв. Малтай нэг өрхөд тэмээ 0, адуу 6, үхэр 10, хонь 63, ямаа 66 ногдож байна.

Нэг өрхөд ногдох малын бүтцийг авч үзэхэд 89 хувь нь бог мал, 11 хувь нь бод мал байна.

Мал бүхий өрхийн дунд дийлэнх хувийг эзэлж байгаа 101-200 хүртэл толгой малтай нэг өрхөд дунджаар 145.6 толгой, 201-500 малтай нэг өрхөд 292.5 толгой, 51-100 малтай нэг өрхөд 73.5 толгой мал тус тус ногдож байна.

Малтай нэг өрхөд ногдох малын тоо Алтай, Баяннуур сумуудад 1-4 толгойгоор буурсан ба үлдсэн сумуудад 1-21 толгойгоор нэмэгдэв.

Шинээр гаргасан, засварласан худаг.

Монгол Улсын Засгийн газраас усны нөөцийн эх үүсвэрийг зохистой ашиглах замаар хүн ам, малын усны хангамжийг нэмэгдүүлэх, бэлчээрийн ашиглалтыг сайжруулахад анхаарал хандуулж, худаг, уст цэгийг шинээр гаргах, сэргээн засварлахад зориулан тодорхой хэмжээний хөрөнгө зарцуулж байгаа билээ.

2005 оноос эхлэн мал тооллоготой хамтруулан шинээр гаргасан, засварласан худгийн талаархи мэдээллийг цуглуулан авч нэгтгэн гаргадаг болсон.

2016 онд шинээр нийт 7 энгийн уурхайн худаг ашиглалтанд байна. Энэ нь өмнөх оныхоос 5 худгаар их байна.

Шинээр худаг гаргахад нийт 4800000.0 мянган төгрөг зарцуулсан нь 100 хувь улсын төсвийн хөрөнгөөр санхүүжигдсэн байна.

2016 ОНД ШИНЭЭР ГАРГАСАН ХУДГИЙН ТАЙЛАН

Сум	/мян.төг/									
	Шинээр гаргасан худгийн тоо, бүгд		Үүнээс: инженерийн хийцтэй*		Үүнээс: өрөмдмөл*		Үүнээс: энгийн уурхайн*		Шинээр худаг гаргахад зарцуулсан хөрөнгийн хэмжээ	
	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Алтай										
Алтанцөгц		7		7		7		7		4800000.0
Баяннуур										
Бугат										
Булган										
Буянт										
Дэлүүн										
Ногооннуур										
Өлгий										
Сагсай	2						2		7000.0	
Толбо										
Улаанхус										
Цэнгэл										
Дүн	2	7		7		7	2	7	7000.0	4800000.0

Монгол Улсын Засгийн газрын ядуурлыг бууруулах үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд малгүй болон мал цөөнтэй иргэдийг малжуулах арга хэмжээ авч, нилээдгүй хөрөнгө, мөнгийг зарцуулж байна. Малжуулах арга хэмжээ нь орон нутаг, гадаад улс орон, олон улсын байгууллага, төрийн бус байгууллага зэрэг олон төрлийн байгууллагын санхүүжилтээр хийгдэж байна.

2015 оны байдлаар аймгийн хэмжээнд 39 өрх малжуулах арга хэмжээнд хамрагдсан бөгөөд нэг өрх дундажаар 4 ам бүлтэй байна.

Малжуулах арга хэмжээнд Бугат, Ногооннуур, Сагсай, Толбо сумуудаас тус бүр 6 өрх, Алтанцөгц, Баяннуур, Дэлүүн сумуудаас тус бүр 5 өрх хамрагдсан.

Малжуулах арга хэмжээгээр 39 өрхөд нийт 2554 толгой мал олгогдсон бөгөөд олгосон малын 99.5 хувь нь бог мал, 0.5 хувь нь бод мал байна. Нэг өрхөд дундажаар 65 толгой мал ногдож байна.

2015 онд малжуулах арга хэмжээнд нийт 179000.0 мян.төгрөг зарцуулсан бөгөөд үүнийг 100 хувь орон нутгийн хөрөнгөөр санхүүжүүлсэн байна.

2016 онд аймгийн хэмжээнд Алтанцөгц сумын инженерийн хийцтэй өрөмдмөл 7 худаг засварлаж малчид иргэдийн өөрийн хөрөнгөөс 4800000.0 төгрөг зарцуулж, орон нутгийн иргэдээс 4 хүнийг түр хугацаагаар авч ажиллуулсан байна.

2016 ОНД ЗАСВАРЛАСАН ХУДГИЙН ТАЙЛАН

Сум	/мян.төг/									
	Засварласан худгийн тоо, бүгд		Үүнээс: инженерийн хийцтэй*		Үүнээс: өрөмдмөл*		Үүнээс: энгийн уурхайн*		Худаг засварлахад зарцуулсан хөрөнгийн хэмжээ	
	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Алтанцөгц	1	7	1	7	1	7		7	800.0	4800000.0
Булган										
Сагсай										
Толбо										
Улаанхус										
Дүн	1	7	1	7	1	7		7	800.0	4800000.0

2016 ОНД МАЛЖУУЛАЛТААР АВСАН АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТАЙЛАН

Сум	Нийт зарцуулсан хөрөнгийн хэмжээ, бүгд, /мян.төг/		Малжуулалтаар авсан малын тоо		Үүнээс: бодын тоо		Үүнээс: богийн тоо		Малжуулалтанд хамрагдсан өрхийн тоо	
	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2015	2015	2016
Алтай										
Алтанцөгц	25000.0		358		30		3			
Баяннуур	24000.0		470		931		25			
Бугат	24000.0		372		0		0			
Булган					185		5			
Буянт					375		15			
Дэлүүн	24000.0		354		1140		65			
Ногооннуур	26000.0		335							
Сагсай	30000.0		300		276		6			
Толбо	26000.0	7000000.0	365	120	433	0	42	120		5
Улаанхус										
Цэнгэл										
Дүн	179000.0	7000000.0	2554	120	3370	0	161	120	0	5

Бэлчээрийн хүрэлцээ. 2016 онд 100 га хадлан, бэлчээрийн талбайд хонин толгойд шилжүүлснээр 90 толгой мал ногдож байгаа нь өнгөрсөн оноос 10 толгойгоор илүү байна. Доорх хүснэгтээс харахад 100 га хадлан, бэлчээрийн талбайд ногдох малын тоо жилээс хилд нэмэгдэж байгаа нь малын бэлчээрийн даац нэмэгдэж байгааг харж болно.

БЭЛЧЭЭРИЙН ХҮРЭЛЦЭЭ ХАНГАМЖ

	2012	2013	2014	2015	2016	Зөрүү

Хадлан бэлчээрийн талбай /мян.га/	3495.7	3495.7	3495.7	3495.7	3495.7	
100 га хадлан , бэлчээрийн талбайд ногдох хонин толгойд шилжүүлсэн малын тоо	59	59	68	80	90	10

Малын тэжээлийн үйлдвэрлэлт, хангамж

2016 онд аймгийн хэмжээгээр 68824 тонн тэжээл үйлдвэрлэсэн нь өмнөх оныхоос 12.3 хувь буюу 8524 тонноор нэмэгдэв.

БЭЛТГЭСЭН ӨВС, ТЭЖЭЭЛ

	/ТН/					
	2012	2013	2014	2015	2016	2016/2015
Бүгд	63259	66286	62212	60301	68824	114.1
Байгалийн хадлан	58394	61502	60744	59232	67422	113.8
Таримал тэжээл	4865.0	4784.1	1468.4	1069.0	1401.6	131.1

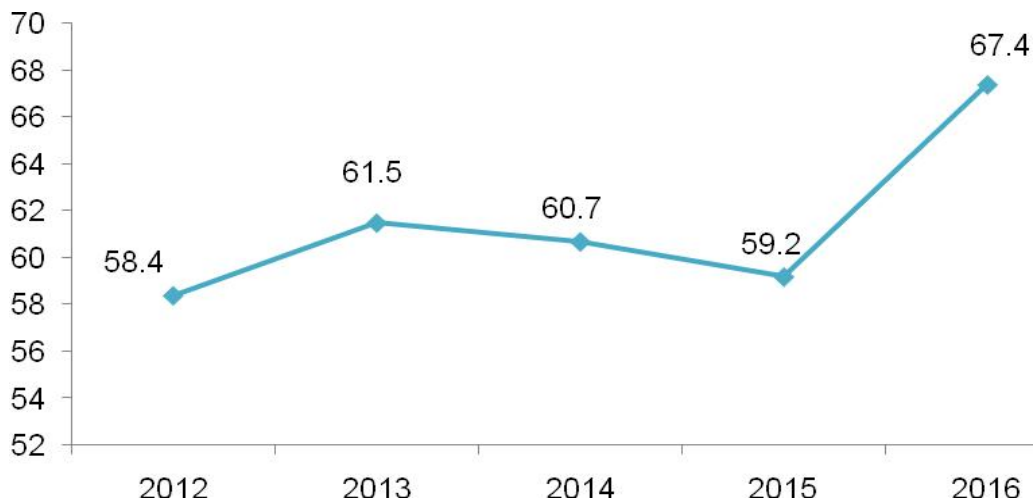
БЭЛТГЭСЭН ХАДЛАН

	/ТН/					
	2012	2013	2014	2015	2016	2016/ 2015
Алтай	7620	6875	5349.6	5320	3817	71.7
Алтанцөгц	3150	3300	3450.0	3510	5500	156.7
Баяннуур	6350	6400	5694.5	5700	3729	65.4
Бугат	2300	2500	2352.0	2250	6000	266.7
Булган	2500	3059.5	3252.0	3800	2711	71.3
Буянт	2100	2250	2300.5	2380	3902	163.9
Дэлүүн	2709	2817	2777.6	2413	2522.5	104.5
Ногооннуур	7850	11250	11992.7	13175	3010.1	22.8
Сагсай	5725	5700	3995.0	4014	16257.8	405.0
Толбо	2910	2850	3000.0	3000	5566	185.5
Улаанхус	4420	3000	4463.9	3300	3134	95.0
Цэнгэл	8910	10900	10800.0	7970	4445	55.8
Өлгий	1850	600	1316.2	2400	6827	284.5
Дүн	58394	61502	60744	59232	67421	113.8

Бэлтгэсэн тэжээлийг нэр төрлөөр өмнөх оныхтой харьцуулан авч үзвэл бэлтгэсэн байгалийн хадлан 12.1 хувь буюу 8190 тонноор, таримал тэжээл 23.7 хувь буюу 332.6 тонноор өссөн. Дээрхи хүснэгтээс харахад хадлан бэлтгэлийн

хэмжээ Алтай, Буянт, Дэлүүн, Баяннуур, Булган, Ногооннуур, Улаанхус, сумдад 19.3-13071.4 тонноор буурч, бусад сумдад 25.1-5075.2 хүртэлх тонноор нэмэгдэв.

БЭЛТГЭСЭН ХАДЛАН /мян.тн/

Тэжээвэр амьтад

2016 оны эцэст аймгийн хэмжээнд нийт 965 тахиа тоологдсон нь өмнөх оныхоос 22.2 хувь буюу 215 тахиагаар өссөн байна. Нийт тахианы 42.2 хувь нь аймгийн төв буюу Өлгий сумаас, тоологджээ.

2016 ОНД ТООЛОГДСОН ТЭЖЭЭВЭР АМЬТДЫН ТОО, СУМААР

Сумын нэр	Шувуу /тахиа/				
	2015	2016	хээлтэгч	хээлтүүлэгч	бусад
Өлгий	750	965	657	204	104
Өлгий	0	965	657	204	104
Буянт	17	0	0	0	0
Нийт	17	965	657	204	104

ЭРЛИЙЗ, ЦЭВЭР ҮҮЛДРИЙН МАЛЫН ТОО

Омог	2015	2016	Үүнээс:		
	Бүгд	Бүгд	Хээлтэгч	Хээлтүүлэгч	Бусад
Алтай					
Цэвэр үүлдрийн тэмээ-Монгол	0	231	120	4	110
Цэвэр үүлдрийн хонь-Керей	2642	150	21	90	39
Эрлийз хонь-Керей	3550	1447	923	29	495

Цэвэр үүлдрийн ямаа-Уулын бор	1327	498	235	8	255
Эрлийз ямаа-Уулын бор	2009	231	120	1	110
Алтанцөгц					
Цэвэр үүлдрийн үхэр-Алатау	0	5	4	1	0
Эрлийз Үхэр-Алатау	576	6	1	0	5
Бугат					
Цэвэр үүлдрийн адуу-Монгол	0	12	2	0	10
Эрлийз үхэр-Сарлаг-Монол	0	15	2	0	13
Цэвэр үүлдрийн хонь-Керей	0	110	5	0	105
Цэвэр үүлдрийн ямаа-Уулын бор	0	75	5	0	70
Булган					
Цэвэр үүлдрийн үхэр-Сарлаг	430	436	201	9	226
Цэвэр үүлдрийн хонь-Керей	2250	2250	949	32	1269
Цэвэр үүлдрийн ямаа-Уулын бор	362	362	152	3	207
Дэлүүн					
Эрлийз хонь-Монгол	0	181	77	1	103
Цэвэр үүлдрийн хонь-Керей	3458	25716	13731	415	11570
Цэвэр үүлдрийн ямаа-Уулын бор	0	15703	5085	114	10504
Цэвэр үүлдрийн хонь-Монол	0	363	341	22	0
Цэвэр үүлдрийн ямаа-Монгол	0	115	48	0	67
Цэвэр үүлдрийн -ямаа	0	417	151	4	263
Толбо					
Цэвэр үүлдрийн Тэмээ-Монгол	0	2	1	0	1
Цэвэр үүлдрийн адуу-Монгол	0	220	81	1	138
Цэвэр үүлдрийн үхэр-Монгол	6566	82	31	2	48
Эрлийз үхэр-Сарлаг	283	5909	1931	140	3838
Цэвэр үүлдрийн хонь-Керей	74767	59028	22207	729	36092
Цэвэр үүлдрийн ямаа-Уулын бор	29474	100	35	1	64
Эрлийз ямаа	0	110	46	1	63
Эрлийз ямаа-Уулын бор	24010	35795	14003	456	21336

АЖ АХУЙН ЗАРИМ БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ДУНДАЖ ҮНЭ, ХАНШ

ГАЗАР ТАРИАЛАН

Тариалсан талбай

Баян-Өлгий аймагт 1990 онд 5.1 мянган га талбайд тариалан эрхэлж байсан бол 2016 онд 8.8 мянган га талбай болж өссөн байна. Нийт талбайн 51.4 хувь буюу 455.2 га талбайд малын тэжээлийн ургамал, 29.5 хувь буюу 261.6 га талбайд төмс, 14.0 хувь буюу 123.1 га-д хүнсний ногоо, 5.1 хувь буюу 45.5 га талбайд үр тариа тариалжээ. Энэ нь өнгөрсөн оныхоос үр тариа 2.0 га-гаар, хүнсний ногоо 0.2 га-, төмс 20.1 га-аар, буурсан, тэжээлийн ургамал 0.0 га-гаар өмнөх оныхтой хэвээрээ байна.

ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ /га/

	1990	2000	2010	2013	2014	2015	2016
Нийт тариалсан талбай:	5184.0	1131.7	1134.2	1255.1	1056.8	907.7	885.4
Үүнээс: Үр тариа	734.0	23.8	18.8	45.0	50.0	47.5	45.5
Төмс	330.5	213.8	359.7	384.0	312.9	281.7	261.6

Хүнсний ногоо	79.5	72.1	126.3	142.8	148.3	123.3	123.1
Тэжээлийн ургамал	4040.0	822.0	629.4	683.3	545.6	455.2	455.2

Хураасан ургац

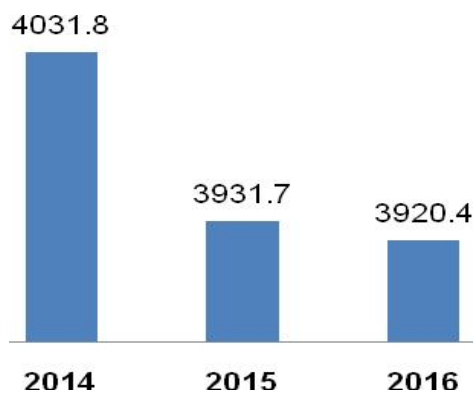
Баян-Өлгий аймаг 1990 онд 80.0 мян.т тэжээлийн ургамал, 6.3 мян.т төмс, 1.5 мян.т хүнсний ногоо, 14.1 тонн үр тариа хурааж байсан бол 2016 онд 51.2 мян.т төмс, 21.3 мян.т хүнсний ногоо, 26.3 мян.т тэжээлийн ургамал, 10.0 тн үр тариа хураан авчээ.

2016 онд хураасан ургац 2015 оныхоос үр тариа 0.9 тонн буюу 2.0 хувь, хүнсний ногоо 18.6 тн буюу 2.0 хувь, төмс 28.0 тн буюу 1.0 хувиар буурч, малын тэжээлийн ургамал 332.6 тн буюу 31 хувиар өссөн байна.

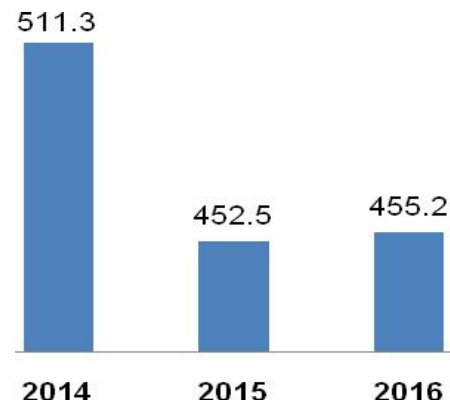
ХУРААСАН УРГАЦ /тн/

	1990	2000	2010	2013	2014	2015	2016
Үр тариа	538.8	13.2	43.7	127	70.1	56.9	56
Төмс	4972.7	1902	3993	2617	2695	2756	2728
Хүнсний ногоо	747.5	452.1	1612	1233	1261	1118	1137
Тэжээлийн ургамал	8238	1765	4824	4784	1444	1069	1402

ХУРААСАН УРГАЦ /тн/

ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ /га/

ХУРААСАН УРГАЦ, сумаар, төрлөөр, 2016 он

Сумын нэр	2016 он /тн/					
	Үр тариа		Төмс		Хүнсний ногоо	
	Хураасан талбай	Авсан ургац	Хураасан талбай	Авсан ургац	Хураасан талбай	Авсан ургац
Алтай			3.8	28.5	2	9
Алтанцөгц	2	5	41	453	16.5	201
Баяннуур	3	3	101	1204	60.5	603.2
Бугат			12.8	125	3	14
Булган	1.5	3	14.5	85.5	1	4.6
Буянт			1.8	5.8	1	1.6
Дэлүүн			2	1.5	0.7	0.5
Ногооннуур	5	12.5	27.8	328.04	12.3	116.9
Сагсай			20	230	3	38
Толбо	10	16.5	3.2	2.5	2	3
Улаанхус			5.8	12.6	4	5
Цэнгэл	24	16	12.5	60	8.5	28
Өлгий			15.4	192	8.603	111.15
Дүн	45.5	56.0	261.6	2728.4	123.1	1136.0

Хураасан ургацыг сумаар авч үзвэл Баяннуур суманд 3 га-гаас 3 тн үр тариа, 101 га-гаас 1204 тн төмс, 60.5 га-гаас 603.2 тн хүнсний ногоо хураан авсан нь нийт хураасан үр тарианы 6.5 хувь, төмсний 5.3 хувь, хүнсний ногооны 53.0 хувийг эзэлнэ. Толбо сумын хураасан үр тариа нийт үр тарианы 29.5 хувийг эзэлж байна. Үүний дараа Алтанцөгцөд 2 га-гаас 5.0 тн үр тариа, 41 га-гаас 453 тн төмс, 16.5 га-гаас 102 тн хүнсний ногоо авсан, Үүний дараа Ногооннуур сум 5 га-гаас 12.5 тн үр тариа, 27.8 га-гаас 328.04 тн төмс, 12.3 га-гаас 116.9 тн хүнсний ногоо авсан, нийт үр тарианы 8 хувь, төмсний 16 хувийг, хүнсний ногооны 17.3 хувийг тус тус эзэлнэ. Үлдсэн хувийг бусад сумууд эзлэх байна.

Улсын хэмжээнд 2016 онд хурааж авсан хүнсний ногооны 18.6 хувь, төмсний 28.0 хувь, үр тарианы 0.9 хувь, бэлтгэсэн хадлангийн 332.6 хувь нь Баян-Өлгий аймагт ногдож байна.

Нэг га-гаас дунджаар 2014 онд 16.5 цн үр тариа, 122.3 цн төмс хураан авсан бөгөөд нэг га-гаас авсан ургац 2013 оныхоос төмснийх 1.3 центнерээр буурч, үр тарианых 3.3 центнерээр өссөн байна.

Баян-Өлгий аймаг нэг га талбайгаас 2014 онд 14 цн үр тариа хурааж авсан нь улсын дунджаас 2,5 центнерээр бага байгаа ч баруун бүсийн дунджаас 6,1 центнерээр их байна. Нэг га талбайгаас хураасан төмсний хэмжээ тус аймагт 86 цн байгаа нь улсын дунджаас 36,3 центнер, баруун бүсийн дунджаас 21,6 центнерээр бага байна.

ГА-ГААС ХУРААСАН УРГАЦ /цн/

Төрөл	Улсын дүн			Баруун бүс			Баян-Өлгий аймаг		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Үр тариа	16.5	5.5	12.8	7.9	6.3	14	14	12	12.3
Төмс	122.3	127.5	110	107.6	114.9	117.4	86	97.9	96.8

Хөдөө аж ахуйн эдэлбэр газар

Газрын харилцаа, барилга хот байгуулалтын газрын мэдээгээр 2016 онд хөдөө аж ахуйн эдэлбэр газрын хэмжээ 3509.7 мянган га байна. Үүний 99.6 хувийг бэлчээрийн талбай, 0.3 хувийг хадлангийн талбай, 0.03 хувийг тариалангийн талбай, 0.01 хувийг атаршсан газар, 0.02 хувийг бусад хэрэгцээний газар эзэлж ба

ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН ЭДЭЛБЭР ГАЗАР, ГА-ГААР

Сум	Хөдөө аж ахуйн эдэлбэр газар, бүгд	үүнээс:				
		Бэлчээрийн газар	Хадлангийн талбай	Тариалангийн газар	Атаршсан газар	ХАА-н бусад хэрэгцээний газар
Алтай	269951.5	268824.5	1000.0	69.9		57.1
Алтанцөгц	164481.0	161667.0	2400.0	156.0	223.1	34.9
Баяннуур	159164.0	158293.9	400.0	294.5	114.5	61.1
Бугат	199373.0	198740.0	555.0	24.9	4.1	49.0
Булган	461879.3	461348.7	364.3	99.1		67.2
Буянт	181669.0	181403.1	180.0	22.2	24.4	39.2
Дэлүүн	496165.8	495534.6	524.0	9.0		98.2
Ногооннуур	395953.6	392438.6	3382.0	33.3	66.7	33.0
Сагсай	168402.0	167833.5	400.0	27.1	80.7	60.7
Толбо	283134.0	282684.3	360.0	40.0		49.7
Улаанхус	465310.9	464072.9	1120.0	26.8		91.2
Цэнгэл Өлгий	264212.0	262932.5	816.0	333.5		130.0
Дүн	3509696.1	3495773.6	11501.3	1136.3	513.5	771.3

ДҮГНЭЛТ

2016 онд өвөлжилт тааламжтай байж мал аж ахуйн голлох үйлдвэрлэл болох бойжуулсан төлийн тоо 98.7 хувь буюу 7790 мянган толгойгоор нэмэгдэснээр малын тоо 2164.4 мянган толгойд хүрч 2015 оныхоос 6.8 хувь буюу 146.3 мянган толгойгоор нэмэгдлээ.

Төрлөөр авч үзвэл тэмээний тоо 4933, адуу 857779, үхэр 155615, хонь 937710, ямаа 983314 толгой болж, өмнөх оныхоос тэмээ 216, адуу 8488, үхэр 10854, хонь 87090, ямаа 39657 толгойгоор тус тус нэмэгдэв.

2016 онд аминдаа малтай 15192 өрх байгаагийн 8888 нь малчин өрх байна. Мал аж ахуйн салбарт нийт 18411 малчид ажиллаж байна.

Нэг малчин өрхөд дунджаар 145 толгой мал, үүний дотор адуу 6, үхэр 10, хонь 63, ямаа 66 ногдож байна.

Хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний 80 гаруй хувийн үйлдвэрлэж, хүн амаа хүнс, өргөн хэрэглээний бараагаар хангах эх үүсвэр болж байгаа бэлчээрийн болон эрчимжсэн мал аж ахуйг бүсчилэн хөгжүүлж, дотоод зах зээлийн эрэлт хэрэгцээнд нийцүүлэн чанар сайтай, аюулгүй түүхий эд, бүтээгдэхүүн нийлүүлэх, экспортын нөөцийг нэмэгдүүлэхэд мал аж ахуйн бодлого чухал ач холбогдолтой.

2016 онд тариалсан талбайг ургамлын нэр төрлөөр авч үзвэл: 45.5 га-д үр тариа, 261.6 га-д төмс, 123.1 га-д хүнсний ногоо тариалсан нь үр тарианы тариалсан талбай 2015 оныхоос 0.2 га-гаар, хүнсний ногоо 200 га-гаар, төмс 20.1 га Үр тариа 2.0,га-аар буурсан байна.

Үүнээс: Аймгийн хэмжээнд 56.0 тн үр тариа, 2728 тн төмс, 1136 тн хүнсний ногоо хурааж, 6472.5 тн өвс хадлан, 1402 тн таримал тэжээл бэлтгэсэн байна.

Газар тариалангийн үйл ажиллагаанд байгаль, цаг уур ихээхэн нөлөөлж байгаа боловч цаашид ургац хураалтын хэмжээг боломжийн хэмжээнд байлгахын тулд га-гийн ургацыг нэмэгдүүлэх, үүний тулд чанартай сайн уринш боловсруулалтыг нэмэгдүүлэх, усалгаатай талбайн хэмжээг нэмэгдүүлэх, ургац боловсролтын үед хортон шавьжтай тэмцэх, иргэдийн дунд тариалалт хийх, ургац хураах зэрэг асуудлаар сургалт, сурталчилгаа явуулж мэдлэгийн дээшлүүлэх зэрэгт ихээхэн анхаарах шаардлагатай байна.

Баян-Өлгий аймагт мах, ноосны чиглэлийн Казакын ууцан сүүлт Керей үүлдрийн хонь, ноолуурын чиглэлийн Уулын бор хэмээх үүлдрийн ямаа зэрэг өндөр ашиг шимтэй үүлдрийн болон нутгийн шилдэг омог хэвшлийн мал сүргийг өсгөн үржүүлдэг.

Нутгийн шилдэг омог, үүлдрийн малыг өсгөн үржүүлж, хүрээг нь өргөжүүлэх, малын омог, үүлдэрлэг байдлыг сайжруулах замаар ашиг шимийг нь дээшлүүлэх явдал аймаг, сум, багийн түвшинд бодлого боловсруулагчдын өмнө эрхэм чухал зорилт болгон дэвшүүлэгдэх ёстой.

Нутгийн шилдэг омог, үүлдрийн цөм сүрэг, гадаадын арвин ашиг шимт мал, амьтны шалгарсан удмыг сайжруулагчаар ашиглах, биотехнологи, генийн инженерчлэлийн дэвшилтэт аргыг нэвтрүүлэх замаар малын үүлдэрлэг байдлыг сайжруулах.

Мал сүргийг эрүүлжүүлэх, халдварт, паразиттах өвчинтэй тэмцэх, сэргийлэх арга хэмжээг олон улсын жишигт хүргэж үр дүнг сайжруулах.

Инженерийн болон энгийн уурхайн худаг, уст цэгийг нэмэгдүүлэх, эзэмшил, ашиглалтыг сайжруулахын зэрэгцээ усны нөөцийн бусад эх үүсвэрийг зохистой ашиглах замаар хүн ам, малын усны хангамжыг нэмэгдүүлэх

Уст цегүүдийг сэргээн засварлах, шинээр гаргах, цас, борооны усыг хуримтлуулан хиймэл нуур, усан сан, хөв, цөөрөм, бий болгох замаар бэлчээрийн усан хангамжийг сайжруулах.

Бэлчээрийг зохистой ашиглах, эзэмшүүлэх, сайжруулах, хамгаалах, талхлагдсан бэлчээрийг нөхөн сэргээх замаар багтаамж, даацыг нэмэгдүүлэх.

Бэлчээрийн даацад тохируулан малын тоо толгойг өсгөн үржүүлэх бодлого хэрэгжүүлэх, ялангуяа манай аймгийн нийт малын 50-аад хувийн эзэлдэг ямаан сүргийн тоо, толгойн өсөлтийг хязгаарлах, бог малын хувьд өсгөж үржүүлж ирсэн уламжлалт харьцаа 75:25 хувь буюу 3 хонь, 1 ямаа гэсэн харьцаагаар өсгөж үржүүлэхэд татварын бодлогоор зохицуулах нь зүйтэй.

МАА-н салбарын хөгжлийн уг язгуур нь сайн үүлдрийн мал үржүүлэх, эрчимжүүлэх, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх гэхээсээ бэлчээрийг эзэмших ашиглах, өмчлөх эрх зүйн тогтолцоо гэдгийг онцолж байна.

АШИГЛАСАН НОМ, МАТЕРИАЛ

- 1.Баян-Өлгий аймгийн Статистикийн эмхтгэл , 2002, 2003, 2006, 2013, 2014,2015 он
- 2.Монгол улсын статистикийн эмхтгэл 1996, 1997, 2000 он
- 3.Улсын Статистикийн эмхтгэл 2005, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014,2015 он
- 4.Монгол улсын Хөдөө аж ахуй 1971-1995 онд /статистикийн эмхтгэл/
5. Хөдөө аж ахуйн салбар, 2011он, ҮСХороо
6. Аймгийн эдийн засаг, нийгмийн байдлын танилцуулга-2012 он,
7. Баян-Өлгий аймгийн хөдөө аж ахуйн салбар, 2012, 2013, 2014,2015 он
8. Хөдөө аж ахуйн 2011 оны улсын анх дугаар тооллого, 2012 он
9. Статистикийн бюллетень 2015/12 сар, ҮСХороо
10. www.1212.mn
11. Баян-Өлгий аймгийн 2015 оны Мал тооллогын дүн

_____ о О о _____